

Міністерство освіти і науки України
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
Філологічний факультет
Кафедра іноземної філології та освітніх технологій

**ФОРМУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ
З ВИКОРИСТАННЯМ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Робота на здобуття
освітнього ступеня «магістр»
спеціальності 014 Середня освіта
(Англійська мова та зарубіжна література)
магістрантки II курсу, групи МА 21
Бакєєва Катерина Владиславівна

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Андронік Наталія Павлівна

Роботу подано до розгляду « ____ » _____ 20 ____ року

Магістрантка _____ Катерина БАКЕСВА

Науковий керівник _____ Наталія АНДРОНІК

Рецензент _____ Світлана ЛИТВИН

Кваліфікаційна робота розглянута на розширеному засіданні кафедри
іноземної філології та освітніх технологій

протокол № 5 від « 25 » листопада 2025 року

Магістрант допускається до захисту роботи в екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри іноземної філології
та освітніх технологій _____ Світлана ГЕРГУЛЬ

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ АНГЛІЙСЬКОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	8
1.1 Мета та зміст формування в учнів старшої школи англійськомовної граматичної компетентності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій	8
1.2 Урахування вікових та індивідуально-психологічних особливостей учнів старшої школи в процесі формування англійськомовної граматичної компетентності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій..	16
1.3 Інформаційно-комунікаційні технології як засіб формування в учнів старшої школи англійськомовної граматичної компетентності	24
Висновки до першого розділу.....	31
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ АНГЛІЙСЬКОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	32
2.1 Організація процесу формування в учнів старшої школи англійськомовної граматичної компетентності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій	34
2.2 Комплекс вправ для формування в учнів старшої школи англійськомовної граматичної компетентності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.....	34
Висновки до другого розділу.....	48
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ АНГЛІЙСЬКОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	50

3.1 Організація та етапи експерименту.....	50
3.2 Аналіз результатів експериментального навчання.....	55
3.3 Методичні рекомендації щодо формування в учнів старшої школи англійськомовної граматичної компетентності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.....	61
Висновки до третього розділу	65
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70
ДОДАТКИ	75

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах глобалізації та цифровізації суспільства іншомовна комунікація набуває особливого значення як засіб професійної, культурної та соціальної взаємодії. Одним із ключових компонентів іншомовної комунікативної компетентності є граматична компетентність, яка забезпечує правильність, логічність і точність висловлювань. Проте традиційні підходи до навчання граматики часто не відповідають пізнавальним потребам старшокласників і не враховують потенціал сучасних технологій. Використання інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) відкриває нові можливості для підвищення ефективності навчання, активізації пізнавальної діяльності учнів і формування в них мотивації до вивчення англійської мови.

Актуальність теми зумовлена необхідністю пошуку нових підходів до формування англійськомовної граматичної компетентності на основі інтеграції традиційних методів навчання з цифровими інструментами.

Об'єкт дослідження – процес формування англійськомовної граматичної компетентності учнів старшої школи з використанням інформаційно-комунікативних технологій.

Предмет дослідження – методика формування англійськомовної граматичної компетентності старшокласників із використанням інформаційно-комунікативних технологій.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність формування англійськомовної граматичної компетентності учнів старшої школи з використанням ІКТ.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні засади формування англійськомовної граматичної компетентності в методиці навчання іноземних мов.
2. Визначити психолого-педагогічні умови оволодіння граматичними структурами англійської мови старшокласниками.

3. Розкрити дидактичний потенціал ІКТ у процесі формування англійськомовної граматичної компетентності.

4. Розробити Комплекс вправ для формування в учнів старшої школи англійськомовної граматичної компетентності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (LearningApps, Quizizz, Wordwall, Kahoot тощо).

5. Експериментально перевірити ефективність запропонованої методики у навчальному процесі.

Методи дослідження. Для досягнення мети використано комплекс взаємопов'язаних методів:

- теоретичні: аналіз, узагальнення та систематизація наукових джерел з педагогіки, психології, методики навчання іноземних мов;
- емпіричні: спостереження, анкетування, тестування, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи);
- статистичні: кількісний та якісний аналіз отриманих результатів із використанням методів математичної статистики для визначення достовірності експериментальних даних.

Наукова новизна дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичній перевірці ефективності використання інформаційно-комунікативних технологій для формування англійськомовної граматичної компетентності старшокласників. У роботі конкретизовано сутність поняття «граматична компетентність» у контексті іншомовної освіти, визначено педагогічні умови її розвитку з використанням цифрових засобів, а також запропоновано систему вправ, що поєднує інтерактивність, наочність і комунікативність.

Практична цінність дослідження полягає в тому, що результати можуть бути використані у практиці викладання англійської мови в закладах загальної середньої освіти, у підготовці майбутніх учителів іноземних мов, під час організації факультативних курсів, онлайн-занять і позакласної роботи. Розроблені вправи можуть бути адаптовані до різних рівнів підготовки учнів і

інтегровані в навчальні платформи (Google Classroom, Moodle, LearningApps тощо).

Апробація результатів дослідження проводилась на всеукраїнській відеоконференції молодих науковців і студентів «Філософія, філологія, культура, освіта: слово молоді» (м. Чернігів 25 березня 2025 року), за матеріалами якої були опубліковані тези доповіді «Формування англійськомовної граматичної компетентності в учнів старшої школи з використанням інформаційно-комунікативних технологій»

Наукова проблема дослідження полягає у пошуку шляхів підвищення ефективності формування граматичної компетентності старшокласників шляхом інтеграції ІКТ у методику навчання англійської мови.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 77 сторінок, робота містить 15 таблиць, список використаних джерел включає 51 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ АНГЛІЙСЬКОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

1.1 Мета та зміст формування в учнів старшої школи англійськомовної граматичної компетентності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій

Формування англійськомовної граматичної компетентності є однією з ключових цілей навчання іноземної мови у старшій школі. Цей процес підпорядкований комплексній меті, що реалізується через єдність чотирьох компонентів:

Практична мета полягає у формуванні в учнів стійких граматичних навичок та вмінь, необхідних для коректного та доречного використання граматичних структур в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, говорінні, читанні, письмі). У контексті ІКТ це означає вміння розпізнавати граматичні форми в автентичних цифрових джерелах та продукувати граматично правильні висловлювання під час онлайн-комунікації.

Освітня (когнітивна) мета передбачає засвоєння учнями системи знань про граматичну будову англійської мови, розуміння функцій граматичних явищ, а також розвиток лінгвістичного мислення та здатності до порівняльного аналізу структур рідної та іноземної мов. Використання ІКТ сприяє візуалізації правил, систематизації знань через інтерактивні схеми та тренажери.

Розвивальна мета спрямована на розвиток психічних процесів учнів – логічного мислення, мовної здогадки, довготривалої пам'яті, уваги. Застосування ІКТ (наприклад, завдань на час у Quizizz або Kahoot) стимулює швидкість реакції, а творчі завдання (у Padlet) – розвивають креативність та навички самостійного конструювання висловлювань.

Виховна мета реалізується через формування позитивного ставлення до вивчення англійської мови, усвідомлення важливості граматичної правильності для успішної міжкультурної комунікації. Інтерактивні форми роботи з ІКТ знижують страх помилки, створюють ситуацію успіху, виховують культуру співпраці та взаємодопомоги під час роботи в парах чи групах онлайн.

Зміст навчання граматики у старшій школі визначається чинною навчальною програмою з іноземних мов для 10–11 класів. Аналіз програми (рівень стандарту та профільний) показує, що на цьому етапі відбувається систематизація, узагальнення та поглиблення вивченого раніше граматичного матеріалу, а також засвоєння нових, більш складних структур.

Зміст навчання охоплює такі ключові граматичні теми:

- Часові форми дієслів: активний і пасивний стан (Present, Past, Future Simple; Present, Past Continuous; Present, Past Perfect; Present Perfect Continuous).
- Модальні дієслова: розширення спектру значень (must, have to, should, ought to, can, could, may, might) та їх перфектні форми (should have done, could have done).
- Неособові форми дієслова: інфінітив, герундій, дієприкметник (Participle I, Participle II), складні конструкції з ними.
- Умовні речення: всі типи (Zero, First, Second, Third Conditionals) та змішані типи (Mixed Conditionals).
- Непряма мова (Reported Speech): узгодження часів у складних реченнях, передача наказів, запитань.
- Складні речення: сполучники, відносні займенники (who, which, that, whose).

Програма орієнтує не на формальне заучування правил, а на їх функціональне застосування у типових сферах спілкування старшокласників: «Я і моє оточення», «Освіта», «Робота і професія», «Наука і технології», «Культура і мистецтво», «Україна і світ». ІКТ у цьому контексті виступають

засобом моделювання цих сфер спілкування та інструментом для практичного відпрацювання зазначених граматичних структур. [19]

Проблематика формування іншомовної комунікативної компетентності посідає одне з центральних місць у сучасній методиці викладання іноземних мов, оскільки саме вона визначає кінцеву мету навчання – сформувати в учнів здатність ефективно спілкуватися іноземною мовою у різних соціокультурних контекстах. Поняття комунікативної компетентності виникло як протипага традиційному граматико-перекладному підходу, який орієнтувався переважно на засвоєння мовної системи, а не на практичне її застосування. Уперше термін був уведений до наукового обігу американським лінгвістом Д. Гаймсом, який, спираючись на соціолінгвістичні ідеї, визначив комунікативну компетентність як здатність особи не лише формувати граматично правильні висловлювання, але й уживати їх доречно, відповідно до соціальної ситуації, норм етикету, ролей і намірів учасників комунікації [44].

На відміну від поняття лінгвістичної компетенції Н. Хомського, що зводиться до знання системи мови, підхід Гаймса охоплював соціальну, прагматичну й культурну складові, розглядаючи мовлення як цілеспрямовану діяльність у конкретному контексті.

Подальший розвиток концепції комунікативної компетентності відбувся у працях М. Канала та М. Свейна, які запропонували багатовимірну модель, що стала класичною для сучасної лінгводидактики. Дослідники виокремили чотири основні компоненти комунікативної компетентності:

- граматичну компетентність – знання мовних правил, морфологічних, синтаксичних і фонологічних закономірностей, необхідних для побудови правильних речень;

- соціолінгвістичну компетентність – здатність добирати мовні засоби відповідно до соціальної ситуації, ролі співрозмовників, теми та мети спілкування;

– дискурсивну компетентність – уміння поєднувати окремі висловлювання у зв'язний текст, логічно й стилістично організовувати комунікацію;

– стратегічну компетентність – уміння компенсувати мовні труднощі, застосовуючи вербальні й невербальні стратегії для досягнення комунікативної мети [38].

Ця модель лягла в основу сучасних стандартів мовної освіти, зокрема Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (CEFR), у яких наголошується, що володіння іноземною мовою – це насамперед здатність діяти мовою, а не лише знати її структуру.

У контексті української педагогічної науки поняття іншомовної комунікативної компетентності набуло розвитку завдяки працям таких дослідників, як С. Ніколаєва, О. Тарнопольський, О. Бігич, І. Самойлюкевич, Н. Скляренко, Л. Калініна. Науковці підкреслюють, що іншомовна комунікативна компетентність – це інтегрована якість особистості, яка поєднує мовні знання, мовленнєві уміння, соціокультурну обізнаність і здатність застосовувати ці ресурси у спілкуванні. На думку С. Ніколаєвої, така компетентність охоплює три взаємопов'язані сфери: когнітивну (знання мови та закономірностей її функціонування), діяльнісну (уміння використовувати мовні засоби у процесі комунікації) та ціннісну (мотиваційне ставлення до вивчення мови, розуміння її культурної цінності).

О. Тарнопольський розглядає іншомовну комунікативну компетентність як здатність учня «використовувати іноземну мову для досягнення конкретних комунікативних цілей у певних соціокультурних ситуаціях» [31]. Учений наголошує, що важливо не лише володіти граматичними та лексичними структурами, але й уміти адекватно передавати зміст, інтенцію та емоційне забарвлення повідомлення. Це вимагає поєднання лінгвістичних знань із соціально-психологічними й культурними навичками.

Наукові підходи О. Бігич і Л. Калініної зосереджуються на шкільному етапі вивчення іноземної мови. Дослідниці визначають іншомовну

комунікативну компетентність як «здатність учня до іншомовного спілкування на основі сформованих мовних, мовленнєвих і соціокультурних умінь», що передбачає розвиток таких складників:

- мовна компетентність – володіння системою мови (фонетикою, лексикою, граматикою);
- мовленнєва компетентність – уміння реалізовувати мовну систему у видах мовленнєвої діяльності (говоріння, аудіювання, читання, письмо);
- соціокультурна компетентність – розуміння особливостей культури, традицій, норм поведінки носіїв мови;
- стратегічна компетентність – використання прийомів і стратегій для досягнення успіху в комунікації навіть за умов обмеженого володіння мовою [2; 10].

Такий підхід дозволяє трактувати іншомовну комунікативну компетентність не як статичне знання, а як динамічну систему умінь, яка формується у процесі діяльності. Вона є результатом інтеграції мовних, когнітивних, соціальних і культурних чинників, що забезпечують здатність до взаємодії в полікультурному середовищі.

З позицій когнітивної лінгвістики, іншомовна комунікативна компетентність розглядається також як психолінгвістичний механізм, який забезпечує перетворення знань про мову у мовленнєву поведінку. За Л. Щербою, володіння мовою – це насамперед «уміння користуватися засобами мови у конкретній ситуації спілкування», а не лише знання її граматики [20].

Сутність іншомовної комунікативної компетентності полягає у гармонійному поєднанні знань про мову, мовленнєвих навичок, соціокультурних знань і стратегічного мислення, яке забезпечує ефективність комунікації. У навчанні англійської мови старшокласників ця компетентність виступає цільовим орієнтиром, оскільки дозволяє не лише опанувати граматичні структури, а й розвинути здатність користуватися мовою як інструментом пізнання, самовираження та міжкультурного діалогу.

Поняття граматичної компетентності посідає особливе місце в структурі іншомовної комунікативної компетентності, адже саме воно забезпечує правильність, послідовність і логічність мовлення. У лінгводидактиці цей термін зазнав значної еволюції – від суто структурного розуміння до комунікативно-функціонального. Спочатку граматична компетентність ототожнювалася лише зі знанням правил побудови речень, тобто з формальною стороною мови. Згодом стало очевидним, що володіння граматиною не може обмежуватися теоретичним знанням системи – воно передбачає здатність гнучко й доречно використовувати граматичні засоби у процесі реального спілкування.

Сучасна методика трактує граматичну компетентність як інтегративне утворення, що поєднує знання, навички та вміння, необхідні для адекватного застосування граматичних форм у різних комунікативних ситуаціях. Такий підхід дозволяє перейти від навчання правил «для їх запам'ятовування» до їх практичного використання у мовленні. Граматична компетентність охоплює як розпізнавання граматичних структур у сприйнятому мовленні, так і їх активне відтворення у власних висловлюваннях. Тобто учень не лише знає, що певна конструкція існує, а й розуміє, коли, як і з якою метою її доцільно вживати.

У процесі навчання іноземної мови можна виокремити три взаємопов'язані рівні розвитку граматичної компетентності:

- когнітивний рівень – формування свідомого розуміння граматичних явищ і закономірностей мови, засвоєння базових понять і категорій;
- операційний рівень – відпрацювання стійких навичок використання граматичних структур у мовленнєвих вправах;
- комунікативний рівень – уміння інтегрувати граматичні засоби у природне мовлення з урахуванням ситуації, наміру та стилю спілкування [13].

У межах цього підходу граматику розглядається не як окрема система знань, а як засіб реалізації мовленнєвих намірів. Тому навчання граматики має бути підпорядковане розвитку комунікативних умінь, коли кожне правило чи

структура відразу пов'язуються з конкретним контекстом спілкування. Такий принцип дозволяє учням оволодівати граматиною не механічно, а свідомо, що сприяє автоматизації правильного вживання мовних форм.

В українській педагогічній думці граматична компетентність визначається як здатність учня користуватися граматичними знаннями для вираження думок у відповідності до норм мови та ситуації спілкування. Вона формується поступово – від теоретичного ознайомлення до практичного застосування в усіх видах мовленнєвої діяльності. Структурно граматична компетентність включає два основні компоненти:

- знання граматичних категорій і закономірностей побудови висловлювань;
- уміння правильно й доречно застосовувати граматичні форми у власному мовленні [17].

Граматична компетентність виступає основою комунікативного володіння іноземною мовою. Вона забезпечує точність, логічність і зрозумілість висловлювань, створює умови для розвитку мовленнєвої спонтанності та впевненості у спілкуванні [28]. Без достатнього рівня граматичної підготовки неможливо сформувати повноцінну іншомовну комунікативну компетентність, оскільки саме грамика надає мовленню структуру, а змісту – чіткість і виразність.

Вивчення іноземної мови в сучасній школі неможливе без розуміння того, що граматична компетентність і комунікативна компетентність не є відокремленими поняттями, а тісно взаємопов'язаними складовими єдиної системи. Якщо комунікативна компетентність визначає загальну здатність особистості ефективно діяти у мовленнєвій ситуації, то граматична компетентність є її функціональним ядром, яке забезпечує правильність і структурну організованість висловлювань [33]. Іншими словами, грамика виступає своєрідним «механізмом», що надає комунікації точності, логічності й виразності, тоді як комунікативна компетентність визначає, у яких ситуаціях і яким чином ці граматичні ресурси мають бути використані.

У процесі формування іншомовної комунікативної компетентності граматики виконує подвійну функцію:

- по-перше, когнітивну, оскільки передбачає засвоєння мовних закономірностей, що формують у свідомості учня цілісне уявлення про систему мови;

- по-друге, прагматичну, адже дозволяє використовувати граматичні структури відповідно до мети, ролі та контексту спілкування [42].

Граматична компетентність виступає не лише як знання правил, а як засіб забезпечення ефективності комунікативної діяльності. Її формування вимагає не ізольованого опрацювання граматичних тем, а інтеграції граматичних умінь у реальні ситуації спілкування – у діалоги, рольові ігри, письмові завдання чи онлайн-комунікацію.

Важливо, що сучасна методика відходить від формального засвоєння граматики на користь функціонально-комунікативного підходу, який передбачає засвоєння граматичних структур через їх використання у мовленнєвій діяльності. Такий підхід базується на принципі «граматика в дії»: учні засвоюють граматичні моделі не шляхом заучування правил, а через постійне практичне їх застосування у контексті. Це сприяє не лише розвитку автоматизованих навичок, а й формуванню граматичної інтуїції – здатності спонтанно й правильно будувати висловлювання.

Поступове вдосконалення граматичної компетентності позитивно впливає на розвиток усіх компонентів комунікативної компетентності. Володіння граматичними структурами підвищує точність лексичного вибору, розширює можливості для варіювання стилістичних засобів, удосконалює логічну зв'язність тексту [49]. Водночас високий рівень комунікативної активності стимулює учня до вдосконалення граматичних навичок, адже потреба у зрозумілому, точному та виразному мовленні спонукає до глибшого опрацювання граматичних форм. Отже, зв'язок між граматичною та комунікативною компетентностями має взаємозалежний характер: розвиток однієї сприяє зміцненню іншої.

Крім того, у контексті використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) цей взаємозв'язок набуває ще більшої значущості. Цифрові інструменти – інтерактивні тренажери, онлайн-платформи, мобільні застосунки – дозволяють поєднувати вивчення граматики із практикою комунікації, створюючи автентичні ситуації спілкування.

Таким чином, граматична компетентність є складовою іншомовної комунікативної компетентності. Вона є її структурною основою, а розвиток комунікативних умінь – практичним полем реалізації граматичних знань. Формування іншомовної комунікативної компетентності старшокласників неможливе без паралельного розвитку здатності граматично правильно й ситуативно доречно будувати висловлювання. Лише за умови органічного поєднання цих компонентів навчання англійської мови набуває цілісного, практикоорієнтованого характеру, що відповідає вимогам сучасної освіти та європейських стандартів володіння мовою.

1.2 Урахування вікових та психолого-педагогічних особливостей учнів старшої школи в процесі формування англійськомовної граматичної компетентності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій

Оволодіння граматиною іноземної мови є складним процесом, у якому взаємодіють когнітивні, мовленнєві та емоційно-мотиваційні механізми. Граматика виступає не лише системою правил, а й інструментом організації мислення, засобом моделювання реальності засобами іншої мови. Тому психологічні закономірності засвоєння граматичних структур пов'язані з особливостями розвитку пам'яті, мислення, уваги, мовного слуху й пізнавальної активності учнів старшої школи.

У старшому шкільному віці (15–17 років) відбувається якісна перебудова мислення. Переважає абстрактно-логічне мислення, яке дозволяє не лише сприймати готові знання, а й робити узагальнення, встановлювати

причинно-наслідкові зв'язки, порівнювати структури рідної та іноземної мов [25]. Це відкриває широкі можливості для свідомого засвоєння граматики – учні здатні аналізувати правила, пояснювати їх функції, виділяти закономірності, які лежать в основі мовної системи. Завдяки цьому навчання граматики в старшій школі може і має ґрунтуватися не на механічному заучуванні, а на усвідомленому опануванні матеріалу [15].

Велике значення мають і механізми пам'яті. Граматичні структури спочатку зберігаються у короткочасній пам'яті, але лише за умови осмислення й багаторазового використання переходять у довготривалу. Тому завдання вчителя – організувати повторення граматичних одиниць у змінних контекстах, забезпечити варіативність і поступове ускладнення матеріалу. При цьому ефективно працюють асоціативні зв'язки – зіставлення граматичних форм із візуальними, звуковими або емоційними образами. Наприклад, під час навчання часу Present Perfect доцільно пов'язувати його з життєвими ситуаціями, які учень реально переживає, що сприяє глибшому запам'ятовуванню.

Психолінгвістичні дослідження доводять, що процес засвоєння граматики має поетапний характер:

1. Сприймання нового матеріалу – учень ідентифікує граматичну структуру у мовленні вчителя або тексті:
2. Осмислення – відбувається побудова внутрішньої моделі, що узагальнює нову форму:
3. Закріплення – багаторазове використання в усному та письмовому мовленні:
4. Автоматизація – перенесення граматичних знань у реальну комунікацію [39].

На кожному з цих етапів важливу роль відіграє мовленнєвий слух – здатність учня розпізнавати граматичні форми на слух і відтворювати їх у правильному контексті. Без розвитку фонематичного сприймання важко сформувати граматичну точність, адже частина граматичних елементів в

англійській мові передається саме інтонаційно або за допомогою редукованих форм (he's going, they've done).

Старшокласники відзначаються високим рівнем саморегуляції та критичного мислення, тому у процесі засвоєння граматики вони схильні не лише виконувати завдання, а й аналізувати власні помилки. Використання самоперевірки, взаємоперевірки, рефлексії результатів сприяє розвитку усвідомленого ставлення до мови. Це відповідає принципам когнітивної психології, яка стверджує, що навчання ефективне тоді, коли учень самостійно будує внутрішню систему знань і перевіряє її в дії.

Емоційна сфера також відіграє значну роль. Для успішного засвоєння граматичних структур необхідно забезпечити позитивний емоційний фон навчання: відчуття успіху, підтримку з боку вчителя, інтерес до теми. Негативні емоції, страх помилки або перевантаження правилами знижують продуктивність мислення, блокують мовленнєву активність. Тому психологічно доцільно впроваджувати ігрові, ситуативні, проблемні форми роботи, у яких граматичний матеріал постає не як формальна система, а як засіб досягнення мети у спілкуванні.

Психологічні особливості старшокласників створюють сприятливі умови для свідомого, логічного та узагальненого засвоєння граматичних структур. Граматика на цьому етапі навчання перестає бути абстрактною системою і перетворюється на засіб пізнання, самовираження та ефективної комунікації. Успішність цього процесу визначається не лише змістом навчального матеріалу, а й урахуванням індивідуально-психологічних характеристик учнів, їх мотивації, мислення та емоційного стану [26]. Саме поєднання когнітивних, емоційних і діяльнісних чинників забезпечує глибоке, осмислене та стійке оволодіння граматичними структурами іноземної мови у старшій школі.

Педагогічні засади навчання граматики іноземної мови визначаються загальними закономірностями процесу навчання та специфікою формування іншомовних навичок. У старшій школі граматика вже не розглядається як

набір правил, що підлягають заучуванню, – вона стає засобом формування комунікативної компетентності, основою для точного, логічного та культурно доречного висловлювання [18]. Тому завдання педагога полягає не лише у поясненні граматичних закономірностей, а у створенні педагогічних умов, які забезпечують активне, усвідомлене й цілеспрямоване опанування мовних структур.

Одним із провідних принципів є принцип свідомості. Він передбачає, що учні не просто відтворюють готові зразки, а розуміють граматичні явища, їх значення та функції у мовленні. У старшому шкільному віці рівень розвитку мислення дозволяє оперувати узагальненнями, поняттями, логічними зв'язками, тому учні здатні усвідомлено аналізувати структуру речень, визначати закономірності вживання граматичних форм, порівнювати їх із рідною мовою. Такий підхід забезпечує глибше засвоєння граматики, адже знання, засновані на розумінні, є більш міцними й довготривалими.

Наступним важливим принципом є комунікативність, яка передбачає органічне поєднання граматики з мовленнєвою діяльністю. Відповідно до цього принципу, граматичний матеріал подається не ізольовано, а в контексті спілкування. Учні засвоюють нові структури через участь у діалогах, рольових іграх, обговореннях, що дає можливість використовувати граматику як засіб досягнення комунікативної мети. Наприклад, вивчаючи умовні речення, старшокласники обговорюють реальні життєві ситуації (“If I were the mayor, I would...”), що дозволяє одночасно закріплювати граматичні моделі й розвивати мовленнєву ініціативу.

Не менш значущим є принцип системності, який вимагає логічної послідовності у поданні матеріалу: від простого до складного, від конкретного прикладу – до узагальнення, від пояснення – до практики. Системність полягає не лише у внутрішній структурі навчального матеріалу, а й у його зв'язку з іншими аспектами навчання – лексичним, фонетичним, стилістичним [30]. Важливо, щоб учень сприймав граматику не як окрему дисципліну, а як частину цілісного мовного процесу. Це створює умови для формування

узагальненого мовного досвіду та гнучкого володіння граматичними засобами.

Велику роль у процесі навчання відіграє принцип активності, який ґрунтується на положенні, що знання формуються лише у діяльності. Учень має не просто спостерігати за зразками, а активно діяти – порівнювати, конструювати речення, виправляти помилки, трансформувати структури, застосовувати їх у власних висловлюваннях. Активна пізнавальна діяльність формує самостійність мислення, критичність, а також розвиває навички самоконтролю.

Важливим компонентом педагогічних засад є принцип індивідуалізації, який передбачає врахування когнітивних, емоційних та комунікативних особливостей кожного учня. Старшокласники відрізняються за рівнем мовної підготовки, темпом засвоєння матеріалу, стилем мислення, тому вчитель має забезпечити диференційований підхід: одним запропонувати аналітичні завдання (порівняння структур, пояснення правил), іншим – комунікативно-практичні (створення діалогів, мініпроектів, креативних текстів). Індивідуалізація дозволяє кожному учневі відчувати успіх, що підвищує внутрішню мотивацію й упевненість у власних силах [5].

У сучасній педагогічній практиці зростає значення інтерактивних методів навчання. Вони базуються на принципах співпраці, взаємодії та партнерства між учителем і учнями. Під час роботи в парах чи групах учні вчаться застосовувати граматичні структури у природному мовному середовищі, що сприяє автоматизації навичок і формуванню комунікативної спонтанності. Рольові ігри, дебати, дискусії, проектні форми роботи дають змогу зробити граматику «живою» – не лише засвоюваною, а й відчутною в реальному мовленні.

Суттєвим є й принцип наочності, який у старшій школі набуває нового змісту завдяки використанню мультимедійних і цифрових засобів. Візуалізація граматичних явищ (схеми, інтерактивні таблиці, відео, симуляції) допомагає учням зрозуміти логіку побудови речень, сприймати граматику як

упорядковану систему, а не як набір випадкових правил. Використання наочності підсилює пам'ять, створює асоціації, а також підвищує інтерес до навчання.

Таблиця 1.1

**Педагогічні принципи навчання граматики іноземної мови в
старшій школі**

Принцип	Зміст та сутність принципу	Педагогічна реалізація у процесі навчання граматики
Свідомості	Передбачає осмислене засвоєння граматичних явищ, розуміння їх функцій у мовленні.	Учні аналізують граматичні правила, порівнюють із рідною мовою, роблять узагальнення, пояснюють закономірності.
Комунікативності	Орієнтує навчання на практичне використання граматики у спілкуванні.	Подання граматичних структур у мовленнєвих ситуаціях, рольових іграх, діалогах, дебатах.
Системності	Забезпечує логічну послідовність подання матеріалу – від простого до складного.	Організація навчання за принципом поступовості, повторення й інтеграції граматики з іншими аспектами мови.
Активності	Формування знань і навичок через діяльність та взаємодію учнів.	Виконання завдань на трансформацію, реконструкцію речень, самостійне створення висловлювань.
Індивідуалізації	Врахування індивідуальних темпів, рівня знань та стилю мислення учнів.	Диференційовані завдання: аналітичні, комунікативні, творчі; гнучке оцінювання результатів.
Наочності	Використання візуальних та мультимедійних засобів для кращого розуміння структури мови.	Схеми, таблиці, інтерактивні вправи, відео, інфографіка для візуалізації граматичних зв'язків.
Інтерактивності	Ґрунтується на взаємодії учнів і спільному вирішенні комунікативних завдань.	Парна, групова робота, проекти, дискусії, використання цифрових платформ.

Загалом педагогічні принципи навчання граматики в старшій школі мають бути спрямовані на формування в учнів не лише знань про мову, а й умінь користуватися нею як інструментом мислення й спілкування. Їхнє поєднання – свідомості, комунікативності, системності, активності, індивідуалізації та наочності – створює методичну основу, яка забезпечує розвиток граматичної компетентності у тісному зв'язку з іншими компонентами іншомовної комунікативної компетентності. Саме така цілісність педагогічних засад дозволяє перейти від формального засвоєння

правил до живого, осмисленого використання граматики як засобу комунікації.

Мотивація посідає провідне місце серед чинників, що визначають успішність засвоєння граматичного матеріалу. Для учнів старшої школи мотиваційна сфера набуває більш усвідомленого характеру – вони прагнуть самореалізації, підвищення власної конкурентоспроможності, участі у міжнародному спілкуванні та складанні зовнішніх іспитів [8]. Завдання вчителя – не лише передати знання, а й викликати внутрішню потребу у володінні граматиною як засобом самовираження та досягнення особистісно значущих цілей [34].

Ефективна мотивація формується на перетині змістового, емоційного та діяльнісного аспектів навчання. По-перше, граматика має бути подана як реальний інструмент комунікації, що дозволяє досягати конкретних результатів – висловити думку, переконати співрозмовника, створити власний контент англійською. По-друге, емоційна складова навчання повинна викликати інтерес, залучення, відчуття успіху. По-третє, навчальна діяльність має бути побудована так, щоб учень бачив власний поступ і усвідомлював практичну користь граматичних знань [40].

Одним із найефективніших шляхів підвищення мотивації є контекстуалізація навчання, тобто включення граматичних явищ у життєві, близькі учням ситуації. Граматичні структури варто подавати не через ізольовані приклади, а через діалоги, реальні історії, медіатексти, відео або проєктну діяльність [24].

Суттєвим чинником підвищення інтересу є інформаційно-комунікативні технології (ІКТ). Використання інтерактивних платформ (Quizlet, LearningApps, Wordwall), навчальних ігор, чат-ботів або онлайн-симуляцій створює середовище, де граматика засвоюється природно, через діяльність [7]. Технологічне навчання відповідає когнітивним особливостям сучасного покоління учнів, які звикли до динамічності, зорової насиченості та

зворотного зв'язку. ІКТ підсилюють мотивацію через елемент гри, змагання, творчості та миттєве оцінювання результатів.

Не менш важливими є психолого-педагогічні умови, які забезпечують ефективне засвоєння граматичного матеріалу. До таких належать:

- створення позитивного емоційного клімату навчання, що знижує тривожність, страх помилки та стимулює впевненість у власних силах;
- системне застосування зворотного зв'язку (через самооцінку, рефлексію, роботу в парах);
- поєднання індивідуальної, парної та групової діяльності, що сприяє соціалізації та розвитку мовленнєвої ініціативи;
- поступовість і циклічність повторення граматичних структур у нових контекстах, що забезпечує автоматизацію;
- залучення учнів до самостійного відкриття правил, експериментування зі структурами, порівняння мовних явищ [11].

Умови ефективного формування граматичної компетентності можна подати узагальнено у таблиці:

Таблиця 1.2

**Мотиваційні чинники та педагогічні умови ефективного засвоєння
граматики**

Компонент	Зміст	Очікуваний результат
Внутрішня мотивація	Прагнення до самореалізації, комунікації, успішності, пізнання культури іншої країни.	Підвищення інтересу до навчання, усвідомлене ставлення до граматики.
Контекстуалізація матеріалу	Подання граматики через життєві ситуації, тексти, діалоги, відео.	Формування зв'язку між граматикою та реальним спілкуванням.
Використання ІКТ	Інтерактивні платформи, онлайн-ігри, мультимедійні вправи, чат-боти.	Активізація уваги, зниження монотонності, миттєвий зворотний зв'язок.
Позитивне емоційне середовище	Атмосфера довіри, підтримки, схвалення, відсутність страху помилитися.	Підвищення впевненості, готовності до мовленнєвої діяльності.
Зворотний зв'язок і рефлексія	Самоперевірка, взаємооцінювання, аналіз власних успіхів.	Розвиток самостійності, відповідальності та критичного мислення.
Циклічність повторення	Повернення до граматичних явищ у нових контекстах.	Автоматизація граматичних навичок, стабільність знань.

Таким чином, мотивація та педагогічні умови становлять цілісну систему, яка забезпечує не лише засвоєння граматичних правил, а й формування позитивного ставлення до вивчення англійської мови. Коли учень бачить результат власної діяльності, відчуває успіх і практичну користь граматики, навчання перетворюється на процес розвитку, а не примусу. Це створює передумови для переходу від формального володіння мовою – до справжньої іншомовної комунікативної компетентності.

1.3 Інформаційно-комунікаційні технології як засіб формування в учнів старшої школи англійськомовної граматичної компетентності

Поняття інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у сучасній педагогіці охоплює не лише сукупність технічних засобів, а насамперед систему методів, прийомів, засобів і підходів до організації освітнього процесу, що ґрунтуються на використанні інформаційних ресурсів і цифрових інструментів. Їх сутність полягає в інтеграції інформаційної, комунікативної та когнітивної діяльності учня у єдиний навчальний процес, який набуває інтерактивного, динамічного та контекстуального характеру. ІКТ трансформують традиційну модель навчання, переносючи акцент із викладання на навчання, із передавання знань – на створення умов для їх самостійного конструювання. Це зумовлює перехід до особистісно орієнтованої парадигми, де головною стає активна діяльність учня, його ініціатива, самостійність і здатність до рефлексії.

У межах методики формування граматичної компетентності ІКТ відіграють провідну роль, оскільки створюють реальні умови для іншомовного спілкування, надають можливість взаємодії з автентичними текстами, відео- та аудіоматеріалами, а також сприяють міжкультурній комунікації. Науковці підкреслюють, що цифрові технології стають середовищем, у якому формуються не лише мовні знання, але й комунікативні, соціальні та інформаційні компетентності [32; 51].

Для глибшого розуміння сутності ІКТ варто розглянути основні аспекти їх наукового трактування.

Таблиця 1.3

Сутнісна характеристика інформаційно-комунікативних технологій у навчанні англійської мови

Аспект	Змістове наповнення
Наукове визначення ІКТ	Комплекс технічних, програмних і дидактичних засобів, спрямованих на оптимізацію навчального процесу шляхом опрацювання, подання та передавання навчальної інформації.
Сутність у навчанні граматики	Створення інтерактивного іншомовного середовища, що забезпечує взаємодію між учнями, викладачем і цифровим контентом для розвитку мовленнєвої діяльності та засвоєння граматичних структур.
Ключові характеристики	Інтерактивність, мультимодальність, індивідуалізація, гнучкість, мобільність, постійний зворотний зв'язок.
Педагогічна цінність	Перехід від відтворення знань до їх самостійного здобуття; стимулювання автономії, критичного мислення, рефлексії та саморегуляції.
Роль у формуванні компетентностей	Забезпечення інтеграції мовної (граматичної), соціокультурної та цифрової компетентностей у межах комунікативної діяльності учнів.

Як свідчить аналіз, інформаційно-комунікативні технології мають системоутворювальне значення у процесі формування граматичної компетентності. Їхня педагогічна сутність полягає у створенні відкритого освітнього простору, де поєднуються індивідуальні можливості учня, потенціал цифрових ресурсів та дидактична мета. ІКТ забезпечують можливість інтеграції аудіовізуальних, текстових та інтерактивних елементів, що сприяє не лише кращому засвоєнню граматичного матеріалу, а й формуванню цілісної іншомовної картини світу.

У цьому сенсі ІКТ виступають своєрідною педагогічною платформою, яка дозволяє реалізувати принципи активності, контекстності та інтерактивності. Вони відкривають нові можливості для розвитку мовленнєвої автономії учнів, удосконалюють їх здатність до самоосвіти та створюють підґрунтя для формування компетентного користувача мови в умовах цифрової доби. Саме тому поняття та сутність ІКТ у навчанні граматики англійської мови слід розглядати не лише у технічному, а насамперед у

педагогічно-комунікативному вимірі, що відображає нову логіку освітнього процесу.

Дидактичний потенціал інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) визначається їх здатністю створювати умови для активної, особистісно орієнтованої та комунікативно спрямованої діяльності учнів. У педагогічній науці ІКТ розглядаються як універсальний інструмент, який не лише підвищує ефективність навчання, а й трансформує саму структуру освітнього процесу, забезпечуючи інтеграцію когнітивної, емоційної та практичної сфер пізнання [6]. Завдяки використанню цифрових ресурсів, навчання граматики англійської мови набуває інноваційного характеру, де традиційні форми взаємодії поєднуються з мультимедійними, інтерактивними й віртуальними методами опанування знань.

ІКТ мають значний дидактичний потенціал, оскільки забезпечують багаторівневу взаємодію між учнем, навчальним матеріалом і викладачем. По-перше, вони сприяють реалізації принципу наочності через використання візуальних, аудіо- та відеоресурсів, що дозволяє сприймати граматичний матеріал різними каналами сприйняття. По-друге, цифрові засоби забезпечують варіативність навчальної діяльності – від тренувальних вправ до творчих проєктів, інтерактивних тестів і комунікації в онлайн-середовищах. По-третє, ІКТ відкривають можливість для самостійного навчання, що є ключовою умовою формування автономії учня та розвитку навичок самоосвіти.

Використання ІКТ у навчанні граматики англійської мови відповідає провідним принципам сучасної дидактики – інтерактивності, індивідуалізації, контекстності та діяльності [22].

Інтерактивність забезпечує залучення учня до активної взаємодії з контентом через онлайн-завдання, віртуальні платформи, симуляції комунікативних ситуацій.

Індивідуалізація дозволяє враховувати рівень підготовки, стиль навчання, темп засвоєння матеріалу, забезпечуючи адаптацію навчальних завдань під конкретного учня.

У методичній літературі виокремлюють кілька головних аспектів дидактичного потенціалу ІКТ:

1. Мотиваційний аспект – цифрові технології підвищують зацікавленість учнів, роблять процес навчання більш динамічним, емоційно насиченим і привабливим.

2. Когнітивний аспект – мультимедійна подача матеріалу полегшує осмислення граматичних структур, розвиває аналітичне мислення, формує глибше розуміння закономірностей мови.

3. Комунікативний аспект – використання чатів, відеоконференцій, соціальних платформ створює реальні умови для мовленнєвої практики, що сприяє розвитку комунікативної та граматичної компетентностей.

4. Рефлексивний аспект – електронні тести, автоматизований зворотний зв'язок, аналітичні панелі прогресу стимулюють учнів до самоконтролю й самооцінювання результатів навчання [43].

Таблиця 1.4

**Дидактичний потенціал інформаційно-комунікативних технологій
у процесі навчання граматики англійської мови**

Компонент потенціалу	Дидактичне значення у навчанні граматики англійської мови
Інформаційний	Забезпечує доступ до великої кількості автентичних матеріалів (аудіо, відео, тексти, форуми), що розширює мовне середовище учня.
Комунікативний	Створює інтерактивні ситуації спілкування, моделює реальні діалоги, сприяє розвитку мовленнєвої активності та граматичної точності.
Мотиваційний	Викликає інтерес до навчання через ігрові механіки, рейтинги, цифрові завдання, що стимулюють емоційне залучення.
Когнітивний	Підвищує рівень розуміння граматичних закономірностей через візуалізацію, інтерактивні тренажери, схеми та графічні моделі.
Контрольно-рефлексивний	Дозволяє проводити поточний і підсумковий контроль за допомогою автоматизованих тестів, оцінювати власні результати та планувати самонавчання.

Дидактична ефективність ІКТ у навчанні граматики англійської мови полягає в тому, що вони перетворюють навчання з процесу передачі знань на діалогову діяльність, де учень і технологічне середовище взаємодіють як рівноправні суб'єкти. Це дозволяє перейти від формального засвоєння граматичних правил до їх функціонального застосування в реальних комунікативних ситуаціях. Цифрові платформи створюють умови для моделювання автентичного мовного середовища – учень спілкується, слухає, аналізує та створює висловлювання з використанням сучасних технологічних засобів [23].

Класифікація інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) у навчанні граматики англійської мови базується на їхніх функціональних можливостях, дидактичній спрямованості та рівні інтерактивності. Науковці визначають, що ефективність застосування ІКТ у мовній освіті залежить від узгодженості між метою навчання, типом цифрового ресурсу та рівнем сформованості мовних умінь. Розглядаючи ІКТ як педагогічну систему, дослідники підкреслюють їх здатність виступати одночасно засобом навчання, формою організації освітнього процесу та механізмом зворотного зв'язку.

Згідно з функціональною класифікацією, ІКТ поділяються на такі групи:

- інформаційно-пошукові (електронні бібліотеки, онлайн-енциклопедії, мультимедійні бази даних), що забезпечують доступ до автентичних матеріалів і культурного контексту мови;

- навчально-тренувальні (LearningApps, Wordwall, Quizizz, Kahoot), спрямовані на формування та закріплення граматичних, лексичних і фонетичних навичок;

- комунікативні (Zoom, Skype, Microsoft Teams, Google Meet, соціальні мережі), які створюють умови для реального спілкування та розвитку мовленнєвої компетентності;

- контрольно-оцінювальні (Google Forms, ClassMarker, TestPortal), що забезпечують оперативний зворотний зв'язок, моніторинг і аналітику навчальних досягнень;

– інтеграційні платформи (Moodle, Edmodo, Google Classroom), які об'єднують різні форми навчальної діяльності в єдиному освітньому середовищі [36].

Таблиця 1.5

**Класифікація ІКТ за дидактичною функцією у процесі навчання
англійської мови**

Тип ІКТ	Основна функція	Приклади засобів
Інформаційно-пошукові	Розширення лінгвокультурного середовища, доступ до автентичних матеріалів	Britannica, Wikipedia, BBC Learning English
Навчально-тренувальні	Формування граматичних і лексичних навичок	LearningApps, Wordwall, Quizizz
Комунікативні	Практика усного й письмового мовлення	Zoom, Google Meet, Discord
Контрольно-оцінювальні	Перевірка знань і моніторинг прогресу	Kahoot, ClassMarker, Google Forms
Інтеграційні	Організація комплексного навчального процесу	Moodle, Edmodo, Google Classroom

З методичного погляду, важливо не лише класифікувати ІКТ за їх функціоналом, а й визначити їхню педагогічну цінність у контексті формування граматичної компетентності. Застосування тренажерів (Wordwall, Quizizz) сприяє автоматизації граматичних структур через ігрову діяльність, тоді як комунікативні платформи (Zoom, Skype) забезпечують ситуативне застосування граматики в мовленні. Інформаційно-пошукові ресурси дозволяють учням самостійно відкривати граматичні закономірності, порівнювати структури в автентичних контекстах, що розвиває навички критичного аналізу.

Узагальнюючи наукові підходи, можна виділити три рівні інтеграції ІКТ у процес навчання граматики англійської мови:

1. Рівень допоміжного використання – ІКТ як додатковий інструмент ілюстрації матеріалу (презентації, відео, інтерактивні тести).
2. Рівень часткової інтеграції – використання цифрових технологій на окремих етапах уроку (тренувальні чи контрольні вправи).
3. Рівень комплексного застосування – створення цифрового освітнього середовища, де ІКТ виступають ядром навчального процесу.

Таким чином, класифікація ІКТ у навчанні англійської мови має не лише теоретичне, а й практичне значення, адже дозволяє обґрунтувати вибір оптимальних інструментів для формування граматичних навичок залежно від цілей, змісту та рівня підготовки учнів. Використання цифрових платформ, таких як LearningApps, Wordwall, Kahoot чи Quizizz, забезпечує динамічність, інтерактивність і системність засвоєння граматики, що робить процес навчання більш ефективним і мотивуючим.

Висновки до Розділу 1

Узагальнюючи результати теоретичного аналізу, можна зробити висновок, що граматична компетентність є невід’ємною складовою іншомовної комунікативної компетентності й виступає її функціональним ядром. Вона забезпечує точність, логічність та змістову узгодженість мовлення, формуючи основу для успішного спілкування іноземною мовою. Опанування граматики не обмежується знанням правил – воно передбачає вміння адекватно застосовувати граматичні структури у реальних комунікативних ситуаціях, що вимагає поєднання когнітивного, діяльнісного та мотиваційного компонентів.

Ефективне формування граматичної компетентності можливе лише за умови врахування психологічних особливостей старшокласників і дотримання педагогічних принципів – свідомості, комунікативності, системності, активності та індивідуалізації. Навчальний процес має бути побудований на основі діяльнісного підходу, коли граматика засвоюється не через механічне повторення, а через мовленнєву практику, аналіз і власне відкриття закономірностей. Важливе місце займає створення позитивного емоційного клімату, системного зворотного зв’язку та умов для самостійності учнів.

Значний вплив на мотивацію й ефективність навчання справляє використання інформаційно-комунікативних технологій. Цифрові платформи, мультимедійні матеріали та інтерактивні вправи підсилюють наочність, стимулюють інтерес і дозволяють індивідуалізувати навчання. Вони не лише модернізують процес, а й забезпечують природне занурення учнів у мовне середовище, де граматика постає як інструмент реальної комунікації.

Отже, сучасна методика навчання англійської мови розглядає граматику не як ізольований набір правил, а як динамічний засіб формування комунікативної компетентності. Її ефективне засвоєння можливе завдяки поєднанню традиційної педагогічної системності з інноваційними технологічними підходами, що створюють умови для розвитку самостійності, критичного мислення та мовленнєвої гнучкості учнів.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ АНГЛІЙСЬКОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

2.1 Організація процесу формування в учнів старшої школи англійськомовної граматичної компетентності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій

Ефективна методика формування граматичної компетентності з використанням ІКТ має будуватися на чіткій поетапній організації навчального процесу. Традиційна методика навчання граматики виділяє три основні етапи: ознайомлення (презентація), автоматизація (практика) та застосування у мовленні (продукція). Інтеграція ІКТ дозволяє суттєво модернізувати та оптимізувати кожен із цих етапів.

Етап 1. Ознайомлення (Презентація граматичного матеріалу)

Мета цього етапу – розкрити форму, значення та функцію нової граматичної структури. У старшій школі доцільно поєднувати індуктивний та дедуктивний підходи.

- Дедуктивний підхід (правило → приклад): Учитель може використати мультимедійну презентацію (PowerPoint, Google Slides) для чіткої візуалізації правила, наводячи схеми, таблиці та контрастні приклади (наприклад, порівняння Second та Third Conditionals).
- Індуктивний підхід (приклад → правило): Учні пропонуються автентичний текст або відео (наприклад, уривок з фільму, стаття з BBC Learning English), де багаторазово вживається нова структура. Завдання учнів – помітити закономірність і спробувати самостійно вивести правило. ІКТ тут виступають джерелом автентичного контексту.
- Використання ІКТ на цьому етапі:
 - Інтерактивні дошки (Padlet, Jamboard): Для спільного "мозкового штурму" та виведення правила.

- Відеохостинги (YouTube, TED-Ed): Демонстрація граматики в живому мовленні.
- LearningApps: Вправи на початкове розпізнавання форми (наприклад, "Знайти пару" (форма + значення) або "Класифікація" (розподілити речення за часовими формами)).

Етап 2. Автоматизація (Тренування та практика)

Мета – сформувати стійку граматичну навичку через багаторазове виконання вправ. Цей етап поділяється на умовно-мовленнєві (контрольована практика) та комунікативні (вільна практика) вправи.

- Контрольована практика (вправи на форму): Учні фокусуються на правильності вживання структури. ІКТ ідеально підходять для цього завдяки можливості миттєвого зворотного зв'язку, що запобігає закріпленню помилок.
- ІКТ-інструменти:
 - Wordwall: Створення ігрових вправ (наприклад, "Анаграма" – скласти речення, "Пропущене слово" – вставити дієслово у правильній формі).
 - LearningApps: Вправи на заповнення пропусків, множинний вибір.
 - Quizizz: Проведення тестів у форматі гри. Учень одразу бачить правильну відповідь і пояснення, що сприяє самокорекції.
- Вільна практика (вправи на значення та вживання): Учні починають використовувати структуру у більш творчих, але все ще структурованих завданнях.
- ІКТ-інструменти:
 - Google Forms: Створення опитувальників, де учні мають дати власну відповідь, використовуючи задану структуру (наприклад, "What would you do if you won the lottery?").
 - Padlet: Учні пишуть власні речення або короткі історії на задану тему, використовуючи нову граматику. Вони можуть бачити відповіді одне одного та коментувати їх.

Етап 3. Продукція (Застосування у мовленні)

Мета – забезпечити перенесення сформованої навички у реальну комунікативну діяльність (усне та писемне мовлення), де увага учня зосереджена на змісті висловлювання, а граматична форма використовується автоматично.

- Використання ІКТ на цьому етапі:

- Kahoot!: Проведення фінальної вікторини, де запитання вимагають не лише знання форми, а й розуміння ситуації вживання граматичної структури. Елемент змагання підвищує мотивацію.

- Онлайн-дискусії (Zoom, Google Meet): Учитель моделює ситуацію спілкування (дебати, рольова гра, обговорення проблеми), яка спонукає учнів до використання вивченої граматики. Наприклад, для Second Conditional: "Обговоріть, які три закони ви б запровадили, якби були президентом".

- Спільні проєкти (Google Slides, Padlet): Учні в групах створюють презентацію, постер або пишуть спільний блог-пост, де мають розкрити певну тему, обов'язково вживаючи вивчені граматичні конструкції.

Така поетапна організація процесу, де кожен етап методично обґрунтований та підкріплений відповідними цифровими інструментами, дозволяє зробити процес засвоєння граматики свідомим, інтерактивним та орієнтованим на комунікативний результат.

2.2 Комплекс вправ для формування в учнів старшої школи англійськомовної граматичної компетентності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій

Процес розроблення системи вправ для формування граматичної компетентності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій ґрунтується на методологічних принципах сучасної лінгводидактики, які передбачають інтеграцію теоретичних, когнітивних і комунікативно-практичних аспектів навчання. Відповідно до сучасних наукових підходів,

граматичні знання мають не лише репродуктивний, а й функціональний характер, тобто повинні реалізовуватися у мовленнєвій діяльності учнів.

Методологічною основою розробки системи вправ є комунікативно-діяльнісний підхід, який розглядає мову як засіб спілкування, а не як об'єкт вивчення. У межах цього підходу граматику подається у функціональному контексті: учні не просто засвоюють правила, а навчаються використовувати їх для вираження власних думок, намірів і почуттів. Вправи при цьому будуються за принципом «від дії до знання»: учні спочатку виконують мовленнєве завдання, а потім, на основі аналізу, формулюють граматичне правило. Такий підхід відповідає когнітивним механізмам засвоєння мови, де усвідомлення закономірностей відбувається через практику [27].

Не менш важливим є когнітивно-комунікативний підхід, який поєднує розвиток мислення з формуванням мовленнєвих умінь. У цьому контексті граматику розглядається як інструмент когнітивної діяльності – засіб структурування думки, побудови логічних зв'язків і моделювання реальності [48]. Вправи, побудовані на основі цього підходу, передбачають аналіз мовних явищ, пошук закономірностей, порівняння граматичних конструкцій у рідній та іноземній мовах, а також їх застосування в конкретних ситуаціях спілкування.

Застосування ІКТ у цьому процесі сприяє реалізації ще одного ключового принципу – інтерактивності, який означає постійну взаємодію між учнем, викладачем і навчальним контентом. Інтерактивне середовище дозволяє створити динамічний формат навчання, у якому учень виступає активним учасником пізнавальної діяльності. Цифрові інструменти, такі як LearningApps, Quizizz, Wordwall, Kahoot, забезпечують миттєвий зворотний зв'язок, персоналізоване навчання та гейміфікований підхід до засвоєння граматичних структур. У такий спосіб відбувається поєднання традиційної лінгводидактики з сучасними психолого-педагогічними принципами цифрового навчання.

З позицій системного підходу розробка комплексу вправ передбачає чітке визначення структури навчального процесу, де кожен компонент (завдання, інструкція, форма подання, контроль, зворотний зв'язок) має власну функцію. Система вправ повинна бути логічно впорядкованою і відповідати дидактичним вимогам:

- послідовності (від простого до складного, від репродукції до творчості);
- варіативності (зміна типів діяльності, способів подання матеріалу, інструментів контролю);
- адаптивності (урахування індивідуального темпу та рівня підготовки учнів) [21; 50].

Цифрове середовище дозволяє реалізувати ці вимоги природно: учень може обирати рівень складності, виконувати завдання у власному темпі, бачити прогрес і порівнювати результати з попередніми. Таким чином, формується не лише граматична компетентність, а й навчальна автономія – здатність самотійно керувати власним процесом навчання.

Особливе місце займає принцип поетапності та циклічності. У системі вправ кожен граматичний матеріал має проходити через чотири етапи засвоєння: ознайомлення, тренування, автоматизацію та застосування у мовленні. ІКТ-платформи дають змогу організувати цей процес у вигляді навчального циклу, де кожне завдання поступово підводить до самотійного використання граматичних структур. Наприклад, після виконання вправ на LearningApps учень переходить до інтерактивних тестів у Quizizz, а потім до змагальних вікторин у Kahoot, де демонструє вміння використовувати граматику в контексті спілкування.

Система вправ, спрямована на формування граматичної компетентності учнів старшої школи в умовах використання ІКТ, має будуватися на основі принципів системності, послідовності та комунікативної спрямованості. У наукових дослідженнях методистів зазначається, що ефективна система вправ повинна забезпечувати як когнітивне засвоєння граматичних

закономірностей, так і практичне застосування граматичних структур у мовленні. Отже, головним завданням при розробці системи вправ є не лише формування знань про граматичні правила, а й розвиток уміння використовувати їх у різних ситуаціях спілкування.

З позицій дидактики систему вправ доцільно розглядати як цілісну багаторівневу структуру, що включає три основні групи:

- підготовчі (орієнтовані на сприйняття й усвідомлення матеріалу);
- тренувальні (спрямовані на закріплення та автоматизацію навичок);
- творчо-комунікативні (забезпечують практичне використання граматики у спілкуванні) [1].

Підготовчі вправи. Цей етап є фундаментальним, оскільки формує початкове розуміння граматичних явищ. Використання цифрових інструментів, таких як LearningApps або Wordwall, дозволяє створювати вправи на співвіднесення граматичних форм, вибір правильного варіанту, упорядкування речень тощо. Такі завдання сприяють розвитку спостережливості, формують навички аналізу мовного матеріалу, стимулюють когнітивну активність учнів. Наприклад, завдання типу “match the form” або “fill in the gaps” дозволяють засвоїти правила узгодження часів чи використання артиклів у контексті.

Тренувальні вправи. Ця група спрямована на закріплення й автоматизацію граматичних дій. Учні відпрацьовують граматичні конструкції у різних контекстах, поступово переходячи від контрольованого виконання до більш самостійного. Цифрові платформи Quizizz, Wordwall, LearningApps надають можливість створювати інтерактивні тренажери, тести, ігрові завдання з миттєвим зворотним зв'язком. Завдяки цьому учень бачить свої помилки та має можливість одразу їх виправити. Гейміфікація процесу забезпечує підвищення інтересу до вивчення граматики, сприяє розвитку відповідальності за власні результати та внутрішньої мотивації.

Комунікативно-творчі вправи. Фінальний етап системи вправ має на меті формування вміння використовувати граматичні структури у реальному

спілкуванні. Це завдання відкритого типу, що передбачають створення власних висловлювань, ведення діалогів, участь у вікторинах або симуляціях. Використання Kahoot, Padlet, Nearpod або Google Forms дозволяє реалізувати принцип інтерактивності та співпраці. Учні беруть участь у командних змаганнях, створюють власні тести чи опитування, формулюють питання одне одному, що активізує мовленнєву діяльність і закріплює граматику на практиці.

Особливу роль у системі вправ відіграє послідовність і взаємозв'язок етапів. Підготовчі завдання створюють пізнавальну основу, тренувальні – автоматизують дії, а творчі – забезпечують перенесення знань у мовленнєву практику. Такий підхід відповідає сучасним психолого-педагогічним принципам навчання – від усвідомлення до практичного застосування [45].

У контексті використання ІКТ структура вправ набуває динамічного та адаптивного характеру: учні можуть повторювати матеріал, змінювати рівень складності, отримувати статистику власного прогресу. Це підвищує рівень автономії та відповідальності за навчальний результат.

Типологія вправ для формування граматичної компетентності із використанням ІКТ

Тип вправ	Мета виконання	Приклади завдань	Цифрові платформи	Очікуваний результат
Підготовчі	Ознайомлення з граматичними явищами, розвиток уваги	Встанови відповідність, обери правильну форму, впиши пропущене слово	LearningApps, Wordwall	Усвідомлення граматичних структур і розуміння їх контекстного вживання
Тренувальні	Закріплення, автоматизація граматичних дій	Тести, інтерактивні кросворди, виправлення помилок, множинний вибір	Quizizz, Wordwall, LearningApps	Відпрацювання навичок і вироблення стійких граматичних умінь
Комунікативно-творчі	Застосування граматики у мовленні, розвиток мовленнєвої ініціативи	Створи власне запитання, веди діалог, склади текст, участь у вікторині	Kahoot, Padlet, Nearpod	Здатність використовувати граматику у реальному спілкуванні, мовна гнучкість

Типологія вправ має відображати не лише послідовність етапів навчання, а й інтеграцію когнітивних, діяльнісних і технологічних компонентів. Це дозволяє створити навчальне середовище, у якому граматика стає не самоціллю, а дієвим інструментом комунікації. Використання цифрових засобів сприяє тому, що граматичні навички формуються в процесі інтерактивної, емоційно залученої та осмисленої діяльності, що відповідає вимогам сучасної іншомовної освіти.

Реалізація системи вправ із формування англійськомовної граматичної компетентності в умовах цифрового освітнього простору передбачає комплексну інтеграцію інформаційно-комунікативних технологій у всі етапи навчання – від ознайомлення з матеріалом до самостійного практичного використання граматики [29]. Основна мета полягає у створенні динамічного, адаптивного і мотиваційного середовища, де учні виступають активними учасниками навчального процесу, а не пасивними споживачами інформації.

Цифрове навчальне середовище забезпечує можливість організації поетапного формування граматичних умінь, що включає три ключові компоненти: навчальний контент, інтерактивну взаємодію та систему контролю й самоконтролю. Кожен із них виконує певну педагогічну функцію, взаємодіючи з іншими у межах єдиного методичного комплексу.

На початковому етапі реалізації системи вправ доцільно використовувати платформи LearningApps та Wordwall для ознайомлення з новим граматичним матеріалом. Учні отримують доступ до мультимедійних пояснень, інтерактивних схем, завдань на класифікацію та співвіднесення форм. Такі ресурси дозволяють зробити пояснення більш наочним, залучити зорову пам'ять, створити індивідуальний темп сприйняття інформації. Важливо, що ці вправи можуть бути виконані як у класі, так і дистанційно, що забезпечує гнучкість навчання.

На другому етапі відбувається активне закріплення та автоматизація граматичних структур. Тут ефективними є платформи Quizizz, Wordwall та Liveworksheets, які дозволяють створювати адаптивні вправи із зворотним зв'язком. Учень миттєво отримує оцінку своєї відповіді, може повторити завдання, побачити статистику власних успіхів [37]. Цей етап особливо важливий для розвитку саморегуляції навчальної діяльності – здатності самостійно контролювати рівень власних знань, оцінювати помилки й коригувати дії.

Третій етап реалізації системи вправ спрямований на практичне використання граматики в мовленні. Платформи Kahoot, Padlet, Nearpod та Google Classroom дають змогу організувати колективні ігри, інтерактивні дискусії, віртуальні квести або вікторини. Такі форми діяльності сприяють розвитку комунікативної ініціативи, вміння співпрацювати, формують емоційно позитивну атмосферу навчання. Застосування ІКТ на цьому етапі перетворює граматичне навчання на моделювання реальних ситуацій спілкування, що особливо важливо для підготовки учнів до комунікативної практики за межами аудиторії.

Важливим аспектом реалізації системи вправ є створення збалансованої моделі педагогічного супроводу, коли учень має можливість працювати самостійно, але водночас отримує підтримку з боку вчителя. Викладач виступає не лише джерелом знань, а фасилітатором, який спрямовує, мотивує, консультує, аналізує помилки та коригує навчальний процес. Цифрові платформи сприяють цьому завдяки можливості відстежувати прогрес кожного учня, аналізувати результати виконання завдань і своєчасно надавати індивідуальні рекомендації.

Успішна реалізація системи вправ у цифровому середовищі також потребує дотримання методичних умов ефективного використання ІКТ, серед яких:

- цілеспрямованість інтеграції технологій у навчальний процес – кожен цифровий інструмент має бути педагогічно виправданим;
- варіативність форм роботи – поєднання індивідуальних, парних і групових завдань;
- баланс між автоматизованими тестовими вправами та творчими комунікативними завданнями;
- забезпечення емоційного залучення учнів через ігрові та інтерактивні елементи.

У практичному вимірі реалізація розробленої системи вправ може здійснюватися у форматі цифрового навчального циклу, що включає:

1. Ознайомлення з новим граматичним матеріалом (відео, інтерактивна презентація, LearningApps).
2. Закріплення та тренування (Quizizz, Wordwall, Liveworksheets).
3. Контроль і самоконтроль (Google Forms, LearningApps-тести).
4. Комунікативне застосування (Kahoot, Padlet, створення власних завдань у групах) [14].

Такий цикл забезпечує послідовність навчання, дозволяє враховувати індивідуальні темпи засвоєння матеріалу, формує навички самоорганізації та відповідальності. Учні мають змогу не лише виконувати завдання, а й

самостійно створювати нові вправи для однокласників, що розвиває творче мислення, цифрову грамотність і педагогічну рефлексію.

Відповідно до етапів навчання було розроблено комплекс вправ для учнів 10-го класу.

Тема уроку: Умовні речення другого типу (Second Conditional)

Мета:

- *Практична:* Ознайомити учнів з формою та випадками вживання Second Conditional; сформувати первинні навички використання цієї структури в усному та письмовому мовленні для вираження гіпотетичних ситуацій у теперішньому/майбутньому.
- *Освітня:* Забезпечити розуміння учнями різниці між реальними (First Conditional) та нереальними (Second Conditional) умовами.
- *Розвивальна:* Розвивати логічне мислення, мовну здогадку, навички самокорекції через роботу з ІКТ.
- *Виховна:* Сприяти розвитку уяви; виховувати культуру спілкування під час роботи з онлайн-дошкою.

Обладнання: Комп'ютери/смартфони учнів з доступом до Інтернету, мультимедійний проектор, доступ до сервісів LearningApps, Kahoot!, Padlet.

[1/2 Conditional - Google Презентации](#)

Етап	Час (хв)	Процедура	ІКТ- інструменти Джерело/Покликання	ТТ (Teacher Talk) and S (Student)
1.Організаційний момент та Актуалізація (Warm-up)	5	Метод: "Мозковий штурм" з елементами ІКТ. Діяльність: Пригадати First Conditional та інтуїтивно виявити нереальні умови.	LearningApps (вправа "Класифікація"). (Див. Додаток А. Рис. 1)	ТТ: Good morning, everyone! Let's start by remembering Conditional Sentences . Look at the board: <i>If it rains, we will stay at home</i> . What type of situation is this? S: It's a real situation, the First Conditional. ТТ: Exactly! Now, follow

				the link and sort these 6 sentences into two groups: "Real Condition (First Conditional)" and "Unreal/Imaginary Situation". <i>Учитель звертає увагу на другу колонку.</i> TT: Look at the 'Unreal Situation' group. What are these sentences about? Real plans or dreams? S: Dreams, or things that won't happen. TT: Great observation! Today, we're going to learn how to talk about these dreams and imaginary situations!
2.Етап 1: Ознайомлення (Presentation)	10	Метод: Пояснення з візуальною опорою (дедуктивний підхід). Діяльність: Презентація форми та вживання Second Conditional.	Google Slides/Інтерактивна дошка. (Див. Додаток А.)	TT: Take a look at this sentence: <i>If I had a million dollars, I would buy a big house.</i> This is the Second Conditional! We use it for unreal, hypothetical, or imaginary situations now or in the future. TT: Let's look at the structure (схема на екрані): IF + Past Simple, ... WOULD + Verb 1. TT: Remember

				the special case: when we give advice or talk about something impossible, we often use 'were' for all persons: <i>If I were you, I would take that job.</i>
3.Етап 2: Автоматизація (Practice)	20	1.Контрольована практика (10 хв): Вправи на форму.	Wordwall(вправа "Заповни пропуски"). (Див. Додаток А. Рис. 3)	TT: Time to practice the form! Follow the Wordwall link. You need to correctly complete the sentences with the verbs in brackets. Example: <i>If she (know) ____ his number, she (call) ____ him.</i> S: If she knew his number, she would call him. TT: Perfect! The great thing here is you get instant feedback! You can immediately see if your form is correct.
		2.Вільна практика (10 хв): Вправи на значення. Створення власних висловлювань.	Padlet (онлайн-дошка) (Див. Додаток А. Рис. 4)	TT: Now, let's get creative! I've prepared a Padlet board with three fun imaginary topics. Choose a topic and write your own sentence using the Second Conditional. You can post anonymously. TT: <i>(Читає приклади учнів).</i> S (Padlet post):

				<i>If I were a superhero, I would stop all wars. TT: That's a noble dream! Excellent use of 'If I were...' and 'would + verb'. Another one: S (Padlet post): If I could travel in time, I would visit ancient Rome. TT: Amazing! You're all doing a fantastic job expressing your unreal ideas!</i>
4.Етап Продукція (Production)	3:	7	Метод: Гейміфікація, змагання. Діяльність: Застосування знань у Kahoot! (тест на форму та значення, розрізнення 1-го та 2-го типів).	Kahoot! (Тест на 7-10 питань). (Див. Додаток А. Рис. 5) TT: The final challenge: Kahoot! Log in with your game pin. This test checks both the correct form and your understanding of the meaning – the difference between real (First) and unreal (Second) situations. TT: (Після запитання 1) TT: If I ____ you, I wouldn't do that. Which is correct: am, was, were, be? S: Were. TT: Correct! Remember the rule for advice. TT: (Після запитання 2) TT: Look at the picture of the dreaming person. Which sentence is correct? 1. <i>If I have a</i>

				vacation, I will go. 2. <i>If I had a vacation, I would go.</i> S: Sentence 2, because the person is only dreaming (it's unreal now). TT: You got the difference perfectly! Well done, team!
5.Підбиття підсумків та Домашнє завдання	3	Рефлексія: Учні узагальнюють правила. Домашнє завдання: Закріплення та творче письмо.		TT: Let's quickly sum up. When do we use the Second Conditional? S: To talk about things that are imaginary, hypothetical, or unreal now. TT: And what is the formula? S: If + Past Simple, Subject + would + Verb 1. TT: Excellent! For homework: 1. Complete the extra LearningApps exercise (link provided). 2. Write 5-7 sentences on the topic: " If I lived in another country,... " Use your imagination and the Second Conditional structure! Thank you, class!

Таким чином, реалізація системи вправ у цифровому середовищі сприяє глибшому залученню учнів у навчальний процес, перетворює традиційне вивчення граматики на інтерактивний і творчий процес. ІКТ не просто полегшують засвоєння матеріалу – вони створюють нову педагогічну модель,

де грамати́ка стає засобом самовираження, комунікації й розвитку особистості. Цей підхід формує основу для подальшого експериментального підтвердження ефективності впровадженої системи, що стане предметом дослідження у третьому розділі роботи.

Висновки до Розділу 2

У другому розділі обґрунтовано, що інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) у навчанні англійської мови мають не інструментальний, а системоутворювальний статус: вони інтегрують інформаційну, комунікативну та когнітивну діяльність здобувачів освіти в єдиний, контекстуалізований і інтерактивний освітній процес. Сутність ІКТ полягає у перенесенні акценту з передавання знань на організацію активної діяльності учня, забезпеченні доступу до автентичних ресурсів і розгортанні реальних ситуацій іншомовної комунікації. Узагальнення наукових підходів показало, що ІКТ поєднують технологічну ефективність із гуманістичними цілями освіти, формуючи підґрунтя для розвитку мовної, комунікативної та цифрової компетентностей.

Ефективність формування граматичної компетентності за умов використання ІКТ забезпечується комплексом взаємопов'язаних педагогічних умов: організаційно-методичних (системність і логіка включення цифрових засобів на всіх етапах уроку; узгодження цілей, змісту й видів діяльності), психолого-педагогічних (мотиваційно безпечне середовище, підтримка автономії, гейміфікація як чинник емоційного залучення) та технологічно-комунікативних (доцільний добір платформ і форм онлайн-взаємодії відповідно до віку, рівня й стилів навчання). Саме їх узгоджена реалізація переводить граматику з площини ізольованих правил у площину засобу смислотворення і спілкування.

Запропонована методика розроблення системи вправ ґрунтується на діяльнісно-комунікативній і когнітивній парадигмах та реалізує поетапний і циклічний принципи: ознайомлення → тренування → автоматизація → комунікативне застосування. Інтеграція конкретних цифрових сервісів (LearningApps, Wordwall, Quizizz, Kahoot, Padlet, тощо) забезпечує: а) мультимодальне подання граматичних явищ; б) адаптивне тренування з миттєвим зворотним зв'язком і аналітикою прогресу; в) перенесення засвоєних структур у усну й письмову комунікацію через співпрацю та ігрові

сценарії. У результаті посилюється навчальна автономія, підвищується мотивація та стабілізується якість граматичних умінь.

Розділ доводить, що цифрове середовище є оптимальною рамкою для індивідуалізації темпу, рівня складності і траєкторій навчання, а також для поєднання аудиторних і позааудиторних форм роботи (blended-формати). Методично значущим є баланс між автоматизованими тестовими практиками й творчими, відкритими завданнями, що забезпечує не лише коректність форми, а й функціональну доречність граматичних структур у реальному мовленні. Таким чином, ІКТ виступають каталізатором переходу від репродукції правил до продукції висловлювань, що відповідає вимогам компетентнісної іншомовної освіти.

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ АНГЛІЙСЬКОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

3.1 Організація та етапи педагогічного експерименту

Метою педагогічного експерименту було перевірити ефективність використання інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) у процесі формування англійськомовної граматичної компетентності старшокласників. В основі експерименту лежали педагогічні умови, визначені у другому розділі: системне поєднання традиційних і цифрових методів навчання, мотиваційно сприятливе середовище, а також використання інтерактивних платформ (LearningApps, Quizizz, Wordwall, Kahoot, Padlet).

Експеримент проводився на базі Чернігівського ліцею №1 серед учнів 10-Б класу, які мали приблизно однаковий рівень володіння англійською мовою (B1). Загальна кількість учасників – 30 осіб.

Вони були розділені на дві групи:

- експериментальна група (ЕГ) – навчалася з використанням ІКТ,
- контрольна група (КГ) – навчалася за традиційною методикою без системного застосування ІКТ.

Таблиця 3.1

Етапи педагогічного експерименту

Етап	Зміст роботи	Завдання	Очікуваний результат
Констатувальний	Визначення початкового рівня сформованості граматичної компетентності.	Проведення вхідного тестування (Google Forms, письмове завдання).	Встановлення початкових знань та еквівалентності груп.
Формувальний	Реалізація методики формування граматичних навичок із використанням ІКТ.	Використання LearningApps, Quizizz, Wordwall, Kahoot, Padlet у системі вправ за моделлю «ознайомлення – тренування – автоматизація застосування».	Підвищення рівня граматичних знань, розвиток мотивації, навичок самоконтролю.
Контрольний	Перевірка ефективності методики після експерименту.	Проведення підсумкового тестування, анкетування, аналіз результатів.	Визначення змін у рівнях граматичної компетентності та порівняння результатів ЕГ і КГ.

Зміст роботи на кожному етапі:

1. Констатувальний етап. Учням обох груп було запропоновано тестові завдання для визначення рівня володіння граматичними структурами англійської мови. Тест складався з двох частин: вибіркові завдання (Google Forms) і короткі письмові вправи на вживання граматичних конструкцій. Аналіз результатів показав приблизно однаковий рівень знань у двох групах, що дало підстави для подальшого порівняння результатів навчання.

Тип завдання 1: Множинний вибір

Критерій: Когнітивний (знання правил), Операційно-діяльнісний (правильність уживання).

Тематика: Узагальнення часових форм дієслів та умовних речень

Приклад завдань	Варіанти відповідей
1. If I had taken the bus, I ____ on time.	a) would arrive; b) would have arrived; c) will arrive; d) arrived

2. She said she ____ the report the day before.	a) finished; b) had finished ; c) has finished; d) would finish
3. Look! The children ____ for more than an hour!	a) played; b) are playing; c) have been playing ; d) were playing

Тип завдання 2: Короткі письмові вправи (Трансформація речень)

Критерій: Операційно-діяльнісний (здатність будувати речення).

- **Завдання:** Перетворити пряму мову на непряму (**Reported Speech**):
 - "I will go to the university tomorrow," he said.
 - *Відповідь:* He said that he **would go** to the university **the next day**.
- **Завдання:** Скласти умовне речення другого типу (**Second Conditional**) на основі ситуації:
 - *Ситуація:* I don't have enough money, so I won't buy a new laptop.
 - *Відповідь:* If I **had** enough money, I **would buy** a new laptop.

2. Формувальний етап. Навчання в експериментальній групі здійснювалося за спеціальною системою вправ, розробленою на основі ІКТ (описаною у підрозділі 2.2). Учні працювали з платформами LearningApps, Wordwall і Quizizz для відпрацювання граматичних структур, виконували інтерактивні тести у Kahoot, створювали спільні повідомлення в Padlet, а також брали участь у рольових комунікативних вправах. У контрольній групі вивчення граматики здійснювалося за традиційною методикою: пояснення вчителя, вправи з підручника, фронтальний контроль.

Етап 1: Ознайомлення (LearningApps, Wordwall)

Мета: Розкриття форми, значення та функції нової граматичної структури.

Сервіс: LearningApps (вправа "Встанови відповідність" / "Match the form")

Завдання: З'єднати початок речення з його правильним закінченням, щоб утворити речення з Passive Voice або Mixed Conditionals.

Приклад:

If I spoke Spanish, - I would work in Madrid.

The money was - found by a cleaner.

Етап 2: Автоматизація та тренування (Quizizz, Wordwall)

Мета: Формування стійкої граматичної навички через багаторазове виконання вправ з миттєвим зворотним зв'язком.

Сервіс: Quizizz (Тест на час)

Завдання: Заповнити пропуски правильною формою дієслова (Present Perfect Continuous). Наявність елемента змагання та таймера прискорює реакцію та автоматизує вибір форми.

Приклад: My sister _____(wait) for the letter since morning.
has been waiting (з миттєвим зеленим сигналом)

Сервіс: Wordwall (Гра "Анаграма" / "Unscramble")

Завдання: Зібрати слова у правильному порядку, щоб утворити граматично коректне складне речення (наприклад, з Relative Clauses або Reported Speech).

Приклад: (where / they / the man / live / asked)

Відповідь: They asked the man where they lived.

Етап 3: Застосування у мовленні (Kahoot!, Padlet)

Мета: Перенесення навички у реальну комунікативну діяльність (Комунікативно-функціональний критерій).

Сервіс: Kahoot! (Вікторина на контекстне вживання)

Завдання: Обрати правильне речення, що відповідає зображеній ситуації/контексту, розрізняючи, наприклад, Past Simple та Present Perfect.

Приклад (на екрані фото людини, яка стоїть під дощем):

A. He is running now.

B. He has been running for an hour.

Правильна відповідь наголошує на тривалості дії.

Сервіс: Padlet (Спільний письмовий проєкт)

Завдання: Створити колективну історію на тему "If I could change one thing in the world...". Учні повинні написати свої речення, обов'язково використовуючи структуру Second Conditional.

Відповідь (фрагмент): If I were the president, I would make education free for everyone. Then, if students had free education, they would spend more time on self-development.

3. Контрольний етап. Після завершення формувального етапу обидві групи виконали однаковий підсумковий тест. Результати оцінювалися за чотирма критеріями: точність, правильність, варіативність і здатність використовувати граматику в комунікативних ситуаціях. Дані підсумкового тесту порівнювалися з результатами вхідного тестування для визначення динаміки змін у кожній групі.

Умови проведення експерименту:

1. Навчальний матеріал у групі був однаковим за обсягом і тематикою.
2. Заняття проводилися тим самим учителем, що забезпечувало однакові педагогічні умови.

3. Для експериментальної групи було створено комфортне цифрове середовище: доступ до інтернету, інтерактивних платформ і ресурсів.

4. Результати фіксувалися автоматично за допомогою цифрових журналів (Google Sheets, Quizizz reports).

Передбачалося, що після завершення експерименту учні експериментальної групи покажуть вищий рівень:

- засвоєння граматичних структур;
- здатності застосовувати граматику у мовленні;
- мотивації до вивчення мови завдяки інтерактивному формату навчання.

Таким чином, педагогічний експеримент був спрямований на практичне підтвердження ефективності методики, розробленої у другому розділі, і створив підґрунтя для подальшого аналізу отриманих результатів.

3.2 Аналіз результатів експериментального навчання

Оцінювання ефективності формування англійськомовної граматичної компетентності в учнів старшої школи здійснювалось на основі визначення критеріїв, показників і рівнів її сформованості. Це дозволило не лише кількісно зафіксувати зміни, а й якісно охарактеризувати динаміку розвитку граматичних умінь у процесі використання інформаційно-комунікативних технологій.

У межах дослідження граматична компетентність розглядається як інтегративне утворення, що поєднує знання граматичних правил, уміння їх застосовувати у мовленні та готовність використовувати граматичні структури у реальних комунікативних ситуаціях. Для комплексної оцінки сформованості цієї компетентності було виокремлено три основні критерії:

1. Когнітивний критерій – характеризує рівень володіння знаннями про граматичні явища англійської мови, розуміння їх функцій у реченні та тексті.
2. Операційно-діяльнісний критерій – відображає здатність учня правильно й доречно застосовувати граматичні форми у мовленні, виконувати завдання з трансформації, підстановки та побудови речень.
3. Комунікативно-функціональний критерій – визначає уміння використовувати граматичні структури у реальних мовленнєвих ситуаціях, під час діалогу, листування або створення письмових текстів.

Показники сформованості граматичної компетентності:

1. Для когнітивного критерію: знання основних граматичних категорій; розуміння функцій часів, артиклів, умовних конструкцій; уміння розпізнавати граматичні помилки.
2. Для операційно-діялісного критерію: правильність уживання граматичних форм у вправах; здатність будувати речення відповідно до правил; швидкість виконання граматичних завдань.

3. Для комунікативно-функціонального критерію: уміння доречно використовувати граматику у письмовому й усному мовленні; вміння комбінувати структури; адекватність висловлювання контексту.

Таблиця 3.2

Рівні сформованості граматичної компетентності

Рівень	Характеристика	Когнітивний показник	Операційно-діяльнісний показник	Комунікативно-функціональний показник
Високий	Учень має глибокі знання граматики, використовує структури вільно та творчо, майже не допускає помилок.	Знання системи граматики, вміння пояснити правила.	Використовує різноманітні структури без допомоги вчителя.	Легко застосовує граматику у спонтанному мовленні, листах, діалогах.
Середній	Учень володіє основними граматичними явищами, але потребує підказки чи опори. Помилки є, але не заважають розумінню.	Знає більшість правил, допускає незначні неточності.	Застосовує граматику у знайомих ситуаціях.	Використовує граматичні форми у простих комунікативних ситуаціях.
Низький	Учень знає окремі граматичні правила, але часто плутає форми, не може правильно побудувати речення без допомоги.	Має фрагментарні знання, не розуміє функцій структур.	Виконує граматичні завдання з великою кількістю помилок.	Важко формулює висловлювання навіть у знайомих ситуаціях.

Для визначення рівнів сформованості граматичної компетентності використовувалися такі методи:

- тестові завдання у Google Forms і Quizizz (для перевірки знань граматичних правил);
- інтерактивні вправи у LearningApps та Wordwall (для контролю операційних навичок);
- комунікативні ситуаційні завдання у Padlet та Kahoot (для перевірки застосування граматики у мовленні);
- письмові й усні висловлювання з оцінюванням за рубрикою точності, повноти та доречності.

Отримані показники дозволили визначити динаміку розвитку граматичної компетентності в кожній групі. Якщо учень у процесі навчання переходив із низького або середнього рівня до вищого, це свідчило про позитивний вплив використання ІКТ.

Метою підсумкового етапу педагогічного експерименту було визначення ефективності використання інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) у процесі формування англійськомовної граматичної компетентності учнів старшої школи. Аналіз результатів здійснювався на основі трьох критеріїв, визначених у підрозділі 3.2: когнітивного, операційно-діяльнісного та комунікативно-функціонального.

Порівняння даних до та після експерименту дозволило не лише виявити кількісні зміни, але й оцінити якісні перетворення у рівнях сформованості граматичних умінь. Усі таблиці побудовані за однаковим принципом – відображають співвідношення рівнів сформованості (високий, середній, низький) у контрольній (КГ) та експериментальній (ЕГ) групах.

Когнітивний критерій характеризує рівень володіння учнями знаннями про граматичні явища, їх функції та особливості вживання у мовленні.

Таблиця 3.3

**Початкові показники когнітивного критерію сформованості
граматичної компетентності**

Рівень	Експериментальна група (ЕГ)	Контрольна група (КГ)
Високий	3 (10%)	4 (13%)
Середній	19 (63%)	18 (60%)
Низький	8 (27%)	8 (27%)
Разом	30 (100%)	30 (100%)

До початку експерименту більшість учнів мали середній рівень знань з граматики. Учні розуміли базові граматичні категорії, однак відчували труднощі у визначенні функцій структур у контексті. Кількість учнів із високим рівнем у двох групах була майже однаковою, що свідчить про еквівалентність досліджуваних вибірок.

Таблиця 3.4

Підсумкові показники когнітивного критерію сформованості граматичної компетентності

Рівень	Експериментальна група (ЕГ)	Контрольна група (КГ)
Високий	14 (47%)	6 (20%)
Середній	13 (43%)	17 (57%)
Низький	3 (10%)	7 (23%)
Разом	30 (100%)	30 (100%)

Після формувального етапу результати експериментальної групи істотно покращилися: кількість учнів із високим рівнем зросла більш ніж у чотири рази, а низький рівень скоротився майже утричі. Учні засвоїли не лише правила, а й принципи функціонування граматичних явищ у системі мови, що забезпечило більш глибоке розуміння матеріалу. У контрольній групі зміни були мінімальними, що свідчить про нижчу ефективність традиційної методики.

Операційно-діяльнісний критерій відображає практичні навички використання граматичних структур у мовленні, правильність і швидкість виконання завдань.

Таблиця 3.5

Початкові показники операційно-діялісного критерію сформованості граматичної компетентності

Рівень	Експериментальна група (ЕГ)	Контрольна група (КГ)
Високий	4 (13%)	5 (17%)
Середній	18 (60%)	18 (60%)
Низький	8 (27%)	7 (23%)
Разом	30 (100%)	30 (100%)

На початковому етапі більшість учнів обох груп демонстрували середній рівень сформованості практичних умінь. Учні знали правила, але не завжди могли правильно застосувати їх у контексті, допускали граматичні помилки у письмових і усних завданнях.

Таблиця 3.6

**Підсумкові показники операційно-діяльнісного критерію
сформованості граматичної компетентності**

Рівень	Експериментальна група (ЕГ)	Контрольна група (КГ)
Високий	15 (50%)	7 (23%)
Середній	12 (40%)	16 (53%)
Низький	3 (10%)	7 (24%)
Разом	30 (100%)	30 (100%)

Після експерименту спостерігається суттєве покращення у експериментальній групі: кількість учнів із високим рівнем підготовки зросла на 37 %, а з низьким – зменшилась утричі. Такі зміни пояснюються впровадженням цифрових вправ, що передбачали багаторазове повторення, миттєвий зворотний зв'язок і можливість самоперевірки (LearningApps, Wordwall, Quizizz). У контрольній групі покращення є мінімальним, а кількість учнів із низьким рівнем залишилась практично без змін.

Цей критерій характеризує здатність учнів використовувати граматичні структури у реальних мовленнєвих ситуаціях – діалогах, листуванні, дискусіях.

Таблиця 3.7

**Початкові показники комунікативно-функціонального критерію
сформованості граматичної компетентності**

Рівень	Експериментальна група (ЕГ)	Контрольна група (КГ)
Високий	3 (10%)	4 (13%)
Середній	18 (60%)	17 (57%)
Низький	9 (30%)	9 (30%)
Разом	30 (100%)	30 (100%)

До експерименту більшість учнів перебували на середньому рівні комунікативної активності. Хоча вони могли будувати прості висловлювання, проте уникали складних граматичних конструкцій і не завжди могли швидко реагувати на мовні ситуації.

Таблиця 3.8

**Підсумкові показники комунікативно-функціонального критерію
сформованості граматичної компетентності**

Рівень	Експериментальна група (ЕГ)	Контрольна група (КГ)
Високий	13 (44%)	6 (20%)
Середній	14 (46%)	16 (54%)
Низький	3 (10%)	8 (26%)
Разом	30 (100%)	30 (100%)

Після використання інтерактивних платформ (Kahoot, Padlet) учні експериментальної групи продемонстрували більш високу здатність застосовувати граматику у реальних ситуаціях спілкування.

Таблиця 3.9

**Узагальнені результати динаміки рівнів сформованості
граматичної компетентності за трьома критеріями**

Критерій	ЕГ (високий рівень до)	ЕГ (високий рівень після)	ΔЕГ	КГ (високий рівень до)	КГ (високий рівень після)	ΔКГ
Когнітивний	10%	47%	+37%	13%	20%	+7%
Операційно-діяльнісний	13%	50%	+37%	17%	23%	+6%
Комунікативно-функціональний	10%	44%	+34%	13%	20%	+7%

Отримані результати свідчать про те, що використання ІКТ у процесі навчання англійської граматики забезпечує істотне зростання рівня сформованості граматичної компетентності учнів за всіма критеріями. Найбільша позитивна динаміка спостерігається у когнітивному (+37 %) та операційно-діяльнісному (+37 %) компонентах, що пояснюється інтерактивною природою цифрових завдань, які поєднують навчання з діяльністю.

Комунікативно-функціональний критерій також демонструє зростання (+34 %), що свідчить про розвиток уміння використовувати граматику у реальних мовленнєвих ситуаціях. Учні експериментальної групи виявили більшу самостійність, активність і впевненість у спілкуванні англійською мовою.

Таким чином, педагогічний експеримент підтвердив гіпотезу дослідження: системне використання інформаційно-комунікативних технологій у процесі навчання граматики є ефективним засобом підвищення якості іншомовної освіти старшокласників.

3.3 Методичні рекомендації щодо формування в учнів старшої школи англійськомовної граматичної компетентності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій

Результати проведеного експериментального дослідження довели, що використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у навчанні англійської мови сприяє суттєвому підвищенню рівня сформованості граматичної компетентності. Проте ефективність цього процесу залежить від правильної організації навчального середовища, добору цифрових засобів, методики їх використання та рівня педагогічної майстерності вчителя. У зв'язку з цим було розроблено комплекс методичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення процесу формування граматичних навичок учнів старшої школи із застосуванням ІКТ.

Для ефективного впровадження цифрових технологій у процес навчання граматики англійської мови вчитель має дотримуватися таких педагогічних умов:

1. Системність і поетапність використання ІКТ – цифрові інструменти повинні інтегруватися в кожен етап вивчення граматичного матеріалу: ознайомлення, тренування, автоматизація та застосування у мовленні.

2. Комунікативна спрямованість навчання – граматичні структури мають подаватися через реальні або змодельовані мовленнєві ситуації, що забезпечує розвиток практичних навичок, а не лише засвоєння правил.

3. Мотиваційно позитивне середовище – використання ІКТ має підтримувати інтерес учнів, активізувати їхню пізнавальну діяльність і формувати впевненість у власних силах.

4. Індивідуалізація та диференціація навчання – цифрові засоби дозволяють добирати завдання різного рівня складності, враховуючи навчальні потреби й темп засвоєння матеріалу кожного учня.

Виконання цих умов створює сприятливий педагогічний клімат для ефективного формування граматичної компетентності у цифровому освітньому середовищі.

Сучасні ІКТ пропонують широкий спектр можливостей для візуалізації, практики та контролю граматичних знань. У процесі формування граматичних навичок доцільно використовувати такі інструменти:

1. LearningApps – платформа для створення інтерактивних вправ (matching, multiple choice, filling gaps). Використовується на етапах ознайомлення та тренування.

2. Wordwall – дозволяє швидко створювати ігрові завдання (анаграми, вікторини, «перетягни слова»), сприяючи автоматизації граматичних дій.

3. Quizizz – ефективний інструмент для контролю знань та організації тестів у форматі змагання. Дає змогу миттєво аналізувати відповіді учнів.

4. Kahoot! – платформа для інтерактивних вікторин і командних ігор, що створює мотиваційне підґрунтя та активізує навчальну діяльність.

5. Padlet – онлайн-дошка для спільного виконання комунікативних завдань (створення діалогів, коротких текстів, повідомлень). Використовується на етапі практичного застосування граматики.

6. Google Forms – зручний інструмент для проведення вхідного, проміжного та підсумкового тестування, збору статистики та фіксації прогресу.

Використання зазначених платформ забезпечує баланс між традиційним навчанням і цифровими технологіями, що сприяє підвищенню результативності та зацікавленості учнів.

Впровадження інформаційно-комунікативних технологій у процес навчання англійської граматики має базуватися на таких методичних принципах:

1. Принцип діяльності – граматику повинна засвоюватися через практичну мовленнєву діяльність, а не через ізольоване вивчення правил.

2. Принцип інтерактивності – навчання має передбачати активну взаємодію учня з матеріалом, учителем і однокласниками.

3. Принцип поетапності – перехід від рецептивного засвоєння до продуктивного використання граматики повинен бути поступовим і логічним.

4. Принцип рефлексії та самоконтролю – учні повинні мати можливість оцінювати власні результати, бачити помилки та шляхи їх виправлення.

5. Принцип автентичності – важливо використовувати реальні тексти, діалоги, відео, що моделюють життєві комунікативні ситуації.

Дотримання цих принципів сприяє переходу від формального знання граматики до її свідомого, функціонального використання у спілкуванні.

Організаційно-методичні рекомендації для вчителя:

1. Планування уроків має передбачати поєднання традиційних і цифрових етапів: пояснення, онлайн-тренування, інтерактивна перевірка, рефлексія.

2. Час роботи з ІКТ не повинен перевищувати 50 % загальної тривалості заняття, щоб уникнути перевантаження учнів.

3. Оцінювання результатів має здійснюватися не лише за кількістю правильних відповідей, а й за швидкістю, самостійністю та здатністю застосовувати граматику в контексті.

4. Використання ІКТ для домашніх завдань – учні можуть проходити онлайн-тести, створювати власні вправи, записувати короткі відео з використанням вивчених структур.

5. Рефлексія та обговорення – важливо наприкінці кожного уроку аналізувати труднощі, обговорювати найефективніші способи засвоєння матеріалу, формуючи метапізнавальні навички.

Застосування розроблених методичних рекомендацій у практиці навчання англійської мови дозволяє досягти таких результатів:

– підвищення рівня мотивації та пізнавального інтересу учнів;

- зростання рівня самостійності у виконанні граматичних завдань;
- покращення показників за когнітивним, операційно-діяльнісним і комунікативно-функціональним критеріями;
- розвиток навичок навчальної автономії та саморегуляції;
- підвищення загального рівня володіння англійською мовою.

Інтеграція інформаційно-комунікативних технологій у процес формування граматичної компетентності учнів старшої школи відкриває нові можливості для індивідуалізації, візуалізації та активізації навчання. Ефективність цього процесу забезпечується системністю, поетапністю, комунікативною спрямованістю та усвідомленим використанням ІКТ на кожному етапі навчання.

Розроблені рекомендації можуть бути впроваджені у практику викладання англійської мови в закладах загальної середньої освіти, оскільки вони поєднують наукові засади методики з реальними потребами сучасного освітнього процесу.

Висновки до Розділу 3

Проведене експериментальне дослідження підтвердило ефективність використання інформаційно-комунікативних технологій у процесі формування англійськомовної граматичної компетентності учнів старшої школи. Впровадження цифрових засобів навчання сприяло підвищенню якості засвоєння граматичного матеріалу, розвитку пізнавальної активності, самостійності й мотивації школярів. Отримані результати засвідчили, що системна інтеграція ІКТ у навчальний процес забезпечує значно вищий рівень практичного оволодіння граматичними структурами, ніж традиційні методи.

На констатувальному етапі рівень підготовленості експериментальної та контрольної груп був приблизно однаковим. Після формувального етапу, який передбачав поетапну роботу із цифровими ресурсами (LearningApps, Quizizz, Wordwall, Kahoot, Padlet), спостерігалось суттєве зростання рівня граматичної компетентності в експериментальній групі. Кількість учнів із високим рівнем збільшилась більш ніж у чотири рази, тоді як частка з низьким рівнем скоротилася майже вчетверо. Це підтверджує дієвість інтерактивного, гейміфікованого підходу до формування граматичних навичок.

Отримані дані свідчать, що ІКТ виступають не лише допоміжним інструментом, а повноцінним педагогічним середовищем, яке сприяє створенню позитивного емоційного клімату, забезпечує швидкий зворотний зв'язок і підвищує рівень навчальної автономії учнів. Використання онлайн-завдань, інтерактивних тренажерів і електронних платформ забезпечує більш гнучке, індивідуалізоване та мотивувальне навчання граматики.

Результати експерименту також довели, що педагогічні умови, визначені у другому розділі, є взаємопов'язаними і взаємодоповнювальними. Їх реалізація забезпечила поступовий перехід учнів від відтворення граматичних правил до свідомого та творчого використання граматичних структур у мовленні, що відображає досягнення мети дослідження.

Отже, використання ІКТ у навчанні англійської мови дозволяє створити інноваційне навчальне середовище, у якому граматика перестає бути

ізолюваною системою правил і набуває функціонального значення як засіб реального спілкування. Результати дослідження підтверджують доцільність подальшого розвитку методик, що поєднують цифрові технології, інтерактивність і комунікативний підхід у шкільній іншомовній освіті.

ВИСНОВКИ

Отже, відповідно до поставлених завдань на початку роботи, ми можемо зробити наступні висновки:

1. У результаті теоретичного аналізу наукових джерел з'ясовано, що формування англійськомовної граматичної компетентності є невід'ємною складовою іншомовної комунікативної компетентності, яка забезпечує правильність, точність та логічність мовлення. Граматична компетентність трактується як інтегративна якість, що поєднує знання граматичних закономірностей, уміння застосовувати їх у мовленні та готовність використовувати ці знання у реальних комунікативних ситуаціях. Аналіз еволюції підходів у методиці викладання іноземних мов показав, що сучасна парадигма орієнтується на комунікативно-діяльнісний та когнітивний підходи, які замінили традиційний формально-граматичний. Граматика розглядається не як ізольована система правил, а як інструмент реалізації мовленнєвих намірів. Її формування повинно бути підпорядковане розвитку комунікативної компетентності, коли засвоєння граматичних структур відбувається у зв'язку з мовною практикою, у контексті реальних ситуацій спілкування.

2. Визначено, що процес оволодіння граматичними структурами англійської мови старшокласниками має спиратися на певні психолого-педагогічні умови, які враховують вікові, когнітивні та мотиваційні особливості учнів. Старший шкільний вік характеризується високим рівнем розвитку абстрактного мислення, здатністю до логічного аналізу й узагальнення, що створює сприятливі передумови для свідомого засвоєння граматичних закономірностей. Психологічними умовами ефективного навчання є опора на свідоме розуміння правил, розвиток мовного слуху, активізація довготривалої пам'яті, формування внутрішньої мотивації до пізнання. Педагогічні умови включають створення позитивного емоційного середовища, системне повторення граматичних структур у змінних

контекстах, залучення учнів до самостійного аналізу, рефлексії та співпраці в групі. Урахування цих чинників дозволяє перейти від механічного відтворення до осмисленого використання граматики як інструменту комунікації та розвитку критичного мислення.

3. Розкрито дидактичний потенціал інформаційно-комунікативних технологій у процесі навчання англійської мови. Доведено, що ІКТ є не просто технічними засобами, а педагогічною системою, яка забезпечує інтеграцію когнітивного, мотиваційного та комунікативного аспектів навчання. Їх застосування сприяє реалізації принципів наочності, інтерактивності, індивідуалізації та діяльності. Цифрові інструменти (LearningApps, Quizizz, Wordwall, Kahoot, Padlet, Google Forms тощо) стимулюють інтерес до навчання, забезпечують зворотний зв'язок, створюють умови для самостійної та колективної діяльності учнів. ІКТ підвищують рівень мотивації, полегшують розуміння складних граматичних структур завдяки мультимедійній візуалізації, формують навички самоконтролю й автономії. Таким чином, дидактичний потенціал ІКТ полягає у здатності створювати інтерактивне освітнє середовище, що поєднує навчання, діяльність і комунікацію в єдиний процес.

4. На основі аналізу теоретичних засад та педагогічних умов розроблено авторську систему вправ і завдань для формування граматичних навичок із використанням цифрових засобів. Система передбачає три рівні складності – когнітивний (засвоєння правил і закономірностей), операційний (автоматизація навичок через тренувальні вправи) та комунікативний (застосування граматики у мовленні). Для кожного етапу дібрано відповідні ІКТ-засоби: LearningApps і Wordwall – для відпрацювання структури речень; Quizizz і Kahoot – для контролю знань у формі гри; Padlet – для колективного створення висловлювань і письмових робіт; Google Forms – для діагностики рівня засвоєння матеріалу. Розроблені завдання орієнтовані на інтерактивність, самостійність і гнучкість, що дозволяє адаптувати їх до індивідуальних потреб учнів. Упровадження цієї системи забезпечує

поєднання традиційного навчання з цифровими технологіями, роблячи граматику цікавою, доступною та практично значущою.

5. Експериментальна перевірка ефективності розробленої методики підтвердила її позитивний вплив на рівень сформованості англійськомовної граматичної компетентності старшокласників. Результати педагогічного експерименту, проведеного у двох групах (експериментальній і контрольній), засвідчили суттєву позитивну динаміку у когнітивному, операційно-діяльнісному та комунікативно-функціональному компонентах. Частка учнів із високим рівнем у експериментальній групі зросла більш ніж утричі, тоді як у контрольній – лише незначно. Використання ІКТ сприяло активізації пізнавальної діяльності, підвищенню мотивації, розвитку самостійності та впевненості у спілкуванні англійською мовою. Отримані результати підтвердили гіпотезу дослідження: системне використання інформаційно-комунікативних технологій у процесі навчання англійської граматики є ефективним засобом підвищення рівня мовної підготовки старшокласників і формування у них стійких граматичних навичок, необхідних для практичного володіння мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бігич О. Б. Методика навчання англійської мови у старшій школі: сучасні підходи, технології, інновації: монографія. Київ: Ленвіт, 2022. 276 с.
2. Бігич О. Б. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика. Київ: Ленвіт, 2011. 342 с.
3. Бурова О. П. Методичні умови використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні англійської мови. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2023. № 2. С. 91–99.
4. Гончаренко С. У. Педагогічні умови формування іншомовної компетентності у цифровому середовищі: монографія. Харків: Освіта і наука, 2021. 214 с.
5. Гриценко Т. С. Індивідуалізація навчання іноземної мови у старшій школі: теоретико-методичні засади. *Педагогічний дискурс*. 2021. № 30. С. 102–110.
6. Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 288 с.
7. Дубовик О. П. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні граматики англійської мови. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2022. Т. 88, № 2. С. 120–127.
8. Захаренко В. М. Мотиваційні аспекти засвоєння граматики англійської мови учнями старших класів. *Іноземні мови*. 2020. № 2. С. 45–51.
9. Іщенко О. В. Системність використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні іноземних мов. *Іноземні мови в школах України*. 2022. № 3. С. 15–21.
10. Калініна Л. В. Методика формування іншомовної комунікативної компетентності в учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Педагогічна думка, 2014. 284 с.
11. Колісник Л. М. Психолого-педагогічні умови ефективного засвоєння граматичного матеріалу учнями старшої школи. *Вісник Глухівського*

національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. 2023. № 4. С. 56–63.

12. Кравчук Л. П. Інформаційно-комунікаційні технології у процесі навчання іноземних мов: теорія та практика. Монографія. Львів: Видавництво ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 198 с.

13. Кузнєцова І. О. Формування граматичної компетентності учнів старшої школи у процесі навчання англійської мови. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2020. № 1. С. 102–109.

14. Кучерук О. А. Використання інтерактивних платформ (Kahoot, Wordwall, Quizizz) у навчанні англійської мови: методичні засади та практичні результати. *Іноземні мови в школах України*. 2022. № 6. С. 33–41.

15. Ляшенко Л. І. Свідоме засвоєння граматичного матеріалу у старшій школі: психологічні аспекти. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2021. № 3. С. 63–70.

16. Мартинюк О. В. Формування граматичної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2021. 212 с.

17. Мельник Н. В. Розвиток граматичних навичок у старшокласників засобами інтерактивних технологій. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 3. С. 45–53.

18. Мозговий О. В. Педагогічні засади формування граматичної компетентності учнів старших класів. *Педагогічний альманах*. 2018. № 39. С. 72–78.

19. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов. 10–11 класи : Навч. прогр. / Міністерство освіти і науки України. Київ, 2017. URL: [inozemni-movi-10-11-19.09.2017.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/naprogi/inozemni-movi-10-11-19.09.2017.pdf)

20. Ніколаєва С. Ю. Основи сучасної методики навчання іноземних мов. Київ: Ленвіт, 2013. 328 с.

21. Ніколаєнко С. В. Когнітивно-комунікативний підхід до формування граматичної компетентності учнів старшої школи. *Педагогічний альманах*. 2022. № 51. С. 73–81.
22. Павленко Л. І. Дидактичний потенціал цифрових технологій у навчанні англійської мови. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Педагогіка*. 2022. № 2. С. 41–49.
23. Пехота О. М., Яценко С. В. Використання цифрових освітніх ресурсів у процесі формування іншомовної граматичної компетентності учнів старшої школи. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2022. Т. 90, № 4. С. 47–56.
24. Петренко Ю. В. Контекстуалізація навчання граматики як чинник формування комунікативної компетентності. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2021. № 191. С. 63–69.
25. Пінчук І. М. Вікові особливості розвитку мислення старшокласників у процесі навчання іноземних мов. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2020. № 2. С. 145–151.
26. Руденко Г. П. Вікові та емоційні чинники ефективного засвоєння граматики іноземної мови. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2022. № 1. С. 110–117.
27. Савченко І. М. Комунікативно-діяльнісний підхід у навчанні іноземних мов: теоретичні засади та практична реалізація. *Іноземні мови*. 2021. № 4. С. 22–29.
28. Савченко Л. М. Психолого-педагогічні умови формування граматичної компетентності у процесі іншомовного навчання. *Іноземні мови в школі*. 2022. № 2. С. 28–34.
29. Семеног О. М., Романовська Л. І. Інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій у процес формування іншомовної граматичної

компетентності старшокласників. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 60. С. 115–122.

30. Сотник Н. П. Системний підхід у навчанні іноземної мови у старшій школі. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*. 2021. № 3. С. 56–62.

31. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищій школі. Київ: Фенікс, 2013. 352 с.

32. Ткаченко С. В. Інформаційно-комунікаційні технології у процесі викладання англійської мови: теоретичні засади та методичні підходи. *Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні науки*. 2021. № 150. С. 85–92.

33. Федорчук І. В. Комунікативно-діяльнісний підхід у формуванні граматичної компетентності учнів старшої школи. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія і педагогіка*. 2019. № 1. С. 121–128.

34. Хом'як Н. І. Формування внутрішньої мотивації до вивчення англійської мови у старшокласників. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2022. № 3. С. 88–94.

35. Черниш І. О. Психолого-педагогічні аспекти впровадження інтерактивних технологій у процесі вивчення англійської мови старшокласниками. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2023. № 4. С. 61–69.

36. Bax S., Chambers A. ICT and Language Learning: Integrating Pedagogy and Practice. London: Routledge, 2020. 248 p.

37. Beatty K. Teaching and Learning Online: Pedagogies for Learning in the Digital Age. 3rd ed. London: Routledge, 2021. 228 p.

38. Canale M., Swain M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing. *Applied Linguistics*. 1980; 1(1): 1–47.

39. Ellis R. Understanding Second Language Acquisition. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2019. 398 p.

40. Gardner R. C., MacIntyre P. D. Motivation and Second Language Acquisition: The Socio-Educational Model. *Language Teaching*. 2019. Vol. 52(1). P. 1–15.
41. Godwin-Jones R. Emerging Technologies: Learner Engagement and Digital Environments. *Language Learning & Technology*. 2021. Vol. 25, No. 2. P. 8–19.
42. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. 5th ed. London: Pearson Education Limited, 2020. 446 p.
43. Hubbard P., Levy M. The Scope of CALL Education: Language Learning in the Digital Age. New York: Routledge, 2021. 320 p.
44. Hymes D. On Communicative Competence. In: *Sociolinguistics. Selected Readings*. London: Penguin Books, 1972. P. 269–293.
45. Larsen-Freeman D., Anderson M. Techniques and Principles in Language Teaching. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2021. 256 p.
46. Larsen-Freeman D., Celce-Murcia M. The Grammar Book: An ESL/EFL Teacher's Course. 3rd ed. Boston: National Geographic Learning, 2020. 672 p.
47. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2019. 328 p.
48. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. 4th ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2020. 318 p.
49. Thornbury S. How to Teach Grammar. Harlow: Pearson Education, 2017. 200 p.
50. Thornbury S. How to Teach Grammar. Harlow: Pearson Education, 2019. 192 p.
51. Warschauer M., Kern R. Network-Based Language Teaching: Concepts and Practice. Cambridge: Cambridge University Press, 2019. 262 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Слайди презентації, які використовувались на уроці для формування в учнів старшої школи англійськомовної граматичної компетентності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій

Рис. 1

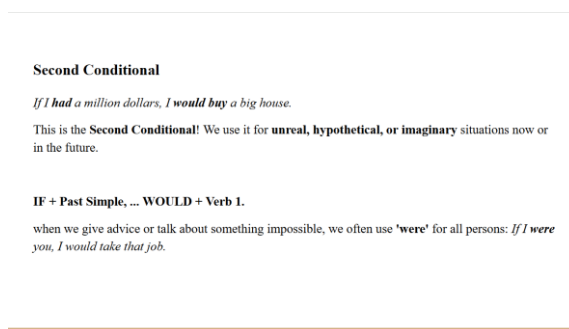

Рис.2

Рис. 3

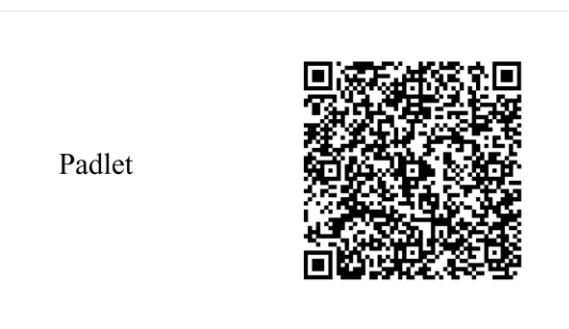

Рис.4

Рис.5

АНОТАЦІЯ

Бакєєва К. Формування англійськомовної граматичної компетентності в учнів старшої школи.

У магістерській роботі досліджено теоретичні та методичні засади формування англійськомовної граматичної компетентності в учнів старшої школи з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. З'ясовано сутність поняття «граматична компетентність», її структуру, компоненти та місце у системі комунікативної компетентності. Проаналізовано психолого-педагогічні передумови оволодіння граматичними структурами англійської мови старшокласниками та визначено провідні підходи до їх навчання. Обґрунтовано дидактичний потенціал цифрових платформ (LearningApps, Quizizz, Wordwall, Kahoot тощо) у процесі формування граматичних навичок.

На основі аналізу наукових джерел і педагогічного досвіду розроблено систему вправ і завдань, спрямовану на розвиток англійськомовної граматичної компетентності засобами ІКТ. У процесі експерименту перевірено ефективність запропонованої методики, встановлено позитивну динаміку рівнів сформованості граматичних умінь в експериментальній групі. Доведено, що систематичне використання інтерактивних цифрових засобів у поєднанні з комунікативно-діяльнісним підходом забезпечує підвищення мотивації до вивчення англійської мови та стійке засвоєння граматичних структур.

Ключові слова: граматична компетентність, англійська мова, старша школа, інформаційно-комунікаційні технології.

ABSTRACT

Bakeieva K.V. Developing upper secondary learners' English grammatical competence using Information and communication technologies.

This Master's thesis investigates the theoretical and methodological foundations for developing English grammatical competence in high school students using information and communication technologies (ICT). The nature of the concept of "grammatical competence," its structure, components, and its place within the system of communicative competence are clarified. The psychological and pedagogical prerequisites for high school students' mastery of English grammatical structures are analyzed, and the leading approaches to teaching them are determined. The didactic potential of digital platforms (such as LearningApps, Quizizz, Wordwall, Kahoot, etc.) in the process of forming grammatical skills is substantiated.

Based on the analysis of academic sources and pedagogical experience, a system of exercises and tasks aimed at developing English grammatical competence through ICT tools was developed. During the experiment, the effectiveness of the proposed methodology was verified, and a positive dynamic in the development of grammatical skills was observed in the experimental group. It is proven that the systematic use of interactive digital tools in combination with the communicative approach enhances motivation for learning English and ensures the stable acquisition of grammatical structures.

Keywords: grammatical competence, English language, upper secondary school, information and communication technologies.